

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
ERAÕIGUSE ÕPPETOOL

Liina Kruglova

LAHUTATUD ABIKAASA ÜLALPIDAMINE

Bakalaureusetöö

Juhendaja: T. Göttig, L.L.M.

Tallinn 2013

Sisukord

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS	3
1. LAHUTATUD ABIKAASA ÜLALPIDAMISKOHUSTUSE OLEMUS	6
1.1. Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse tekkimine ja täitmine.....	6
1.2. Lahutatud abikaasa abivajadus vs kohustatud lahutatud abikaasa varaline seisund.....	10
1.3. Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus kokkulepe alusel.....	16
1.4. Lahutatud abikaasa vs alaealine laps kui ülalpidamist saama õigustatud isikute võrdlus.....	20
2. LAHUTATUD ABIKAASA ÜLALPIDAMISKOHUSTUS TEISTES EUROOPA RIIKIDES	24
2.1. Võrdlev analüüs Eesti ja teiste Euroopa riikide õiguslike regulatsioonide vahel.....	24
2.1.1. Sissejuhatuseks.....	24
2.1.2. Ülalpidamiskohustuse tekkimise eeldused.....	24
2.1.3. Ülalpidamiskohustuse osas kokkuleppimine.....	29
2.1.4. Ülalpidamist saama õigustatud isikute järjekoht.....	31
2.2. Vahekokkuvõtte ning võimalikud ettepanekud Eestis kehtiva regulatsiooni muutmiseks või täiendamiseks	32
KOKKUVÕTE	36
SUMMARY	40
KASUTATUD KIRJANDUSE JA ARTIKLITE LOETELU	43
KASUTATUD KOHTULAHENDITE LOETELU	45
KASUTATUD NORMATIIVMATERJALIDE LOETELU	45
KASUTATUD INTERNETIALLIKAD	46

Sissejuhatus

Abielu on reeglina teovõimelise ja täisealise mehe ja naise vaheline vabatahtlik seaduslik kooselu, millel on mitmed õiguslikud ning samuti olmelised tagajärjed. Abielludes töötavad mees ja naine, et toetavad ja abistavad üksteist nii materiaalselt kui ka emotsionaalselt. Selline lubadus abielu jaoks võib küll esmapilgul tunduda tseremoniaalne, kuid tegelikkuses tähendab see mõlemale abikaasale teatud õiguste ja kohustuste summat, millele sageli tõsiselt ei mõelda. Abielu üks kõige olulisemaid õiguslikke tagajärgi on perekonna ülalpidamiskohustus, mille sisuks on see, et abikaasad peavad oma töö ja teenitud varaga perekonda ülal pidama ja toetama. Perekonna all klassikalises tähenduses mõeldakse meest, naist ja lapsi (ideaalmudelil 3 last). Seega saab abielu korral rääkida perekonnast kui üksnes abikaasadest ja nende lastest. Abielu võib aga tuua kaasa ka abielu järgse ülalpidamiskohustuse, mida aga enam ei saa nimetada perekonna ülalpidamiseks. Sellisel juhul on tegu kas lahutatud abikaasa ülalpidamise või näiteks abikaasast eraldi elavate laste ülalpidamisega.

Ülalpidamiskohustuse üldise sisu sätestavad põhiseaduse¹ §-d 26 ja 27, millest tuleneb, et perekonnal on kohustus hoolt kanda oma abivajavate liikmete eest.² Lahutatud abikaasa ülalpidamise eesmärk on kaitsta ülalpidamist saama õigustatud endise abikaasa õigusi ja huve. Seega on lahutatud abikaasa ülalpidamist reguleerivad normid sätestatud üksnes ja ainult nimetatud endise abikaasa kaitseks. Selline õigustatud huvi võib lahutatud abikaasal olla tema vaimse või füüsilise seisundi tõttu või näiteks ka seetõttu, et ta kasvatab üksi väikest last. Nii saab lahutatud abikaasa ülalpidamisest rääkida vaid piiratud juhtumitel ning mitte kui abielu lahutamise kaasnevast paratamatust ja igakordsest kohustusest, millega teine abikaasa peab arvestama. Samas võib aga ülalpidamist saama õigustatud abikaasa huvide kaitsmisest rääkides jääda tagaplaanile ülalpidamist andma kohustatud abikaasa õigused ja huvid ning kahtlemata ka (abielust sündinud) alaealise lapse õigused ja huvid.

2010. a alguses jõustunud uue perekonnaseaduse³ (PKS) lahutatud abikaasa ülalpidamise regulatsioon on oluliselt mahukam ja sisukam kui varasem regulatsioon ning samuti on seaduse vastuvõtmisel arvestatud mitmeid varasemaid kitsaskohti ja probleeme. Sellest tulenevalt leiab autor, et on just õige aeg käesolevas töös analüüsida, kas ja kuidas tehtud muudatused lahendavad lahutatud abikaasa ülalpidamise korral puudutatud isikute õiguste ja

¹ Eesti Vabariigi põhiseadus. RT I 1992, 26, 349; RT I, 24.04.2011, 1.

² P. Lätt ja T. Tuulik. Ülalpidamiskohustus ja elatise väljamõistmine. – MaksuMaksja nr 5, 2007. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/item.php?itemid=565> (12.02.2013).

³ Perekonnaseadus. RT I 2009, 60, 395; RT I, 27.06.2012, 4.

huvide kaitse küsimused. Teema on üldiselt aktuaalne ka seetõttu, et lahutuste arv on aasta aastalt pidevalt tõusnud ning seega võib praktikas oluliselt sagedamini ette tulla olukordi, kus ühel lahutatud abikaasal tuleb teist lahutatud abikaasat pärast lahutust ülal pidada.⁴

Käesoleva töö eesmärgiks on analüüsida, kuidas on lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustusest ja selle täitmisest mõjutatud puudutatud isikute õigused ja huvid ning võrdleva analüüsi käigus välja selgitada, kuidas on nii Eestis kui ka muudes Euroopa riikides tagatud selliste isikute huvide tasakaal. Nende isikutena on käesolevas töös silmas peetud peaaesjalikult lahutatud abikaasasid ja nende lapsi.

Eesmärgi saavutamiseks on autor töös püstitanud järgmised uurimisküsimused:

- millistel tingimustel tekib lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus;
- kuidas määratleda õigustatud lahutatud abikaasa abivajadus ja mil määral mõjutab kohustatud lahutatud abikaasa varaline seisund ülalpidamiskohustuse täitmist;
- kas ja mil määral saavad ülalpidamiskoostõuet konkurentsil kahjustada õigustatud lahutatud abikaasa huvid;
- kuidas on teistes Euroopa riikides reguleeritud lahutatud abikaasa ülalpidamine ning kuidas on tagatud õigustatud lahutatud abikaasade huvide kaitse arvestades ka kohustatud abikaasa õigusi;
- kas ja kuidas võiks muuta või täiendada Eestis kehtivat regulatsiooni lahutatud abikaasa kohta, et tagada huvitatud poolte parem õiguste kaitse.

Töö on jaotatud kahte peatükki, mis omakorda jagunevad alapunktideks. Esimeses peatükis analüüsib autor lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse õiguslikku olemust. Antud peatükis leiavad käsitlemist küsimused, mis puudutavad lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus tekkimist ehk millistel tingimustel tekib ühe lahutatud abikaasa kohustus teist lahutatud abikaasat ülal pidada. Samuti käsitleb autor antud peatükis kahte peamist lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse tekkimise alust, milleks on lahutatud abikaasa abivajadus ning abikaasade sõlmitud kokkulepe ülalpidamise kohta. Lahutatud abikaasa abivajaduse hindamisega on lahutamatu seotud ka kohustatud lahutatud abikaasa varaline seisund ning antud peatükis käsitleb autor ka ühe abikaasa abivajaduse ning teise abikaasa varalise seisundi

⁴ Lahutuste arv on kogu Euroopas viimase poolesaja aastaga oluliselt tõusnud. Üheks selle põhjuseks on järjest liberaliseeruvad õiguslikud regulatsioonid lahutuse kohta. Vt I. Smith. European divorce laws, divorce rates and their consequences. – A. W. Dnes, R. Rowthorn (eds). The Law and Economics of Marriage and Divorce. Cambridge, 2002, p 212 and 218.

vahekorda ja mõlema arvestamist ülalpidamiskohustuse määramisel ja võimalikul täitmisel. Samuti on esimeses peatükis käsitletud lahutatud abikaasa ülalpidamisnõude järjekohta.

Teises peatükis võrdleb autor Eestis kehtivat lahutatud abikaasa ülalpidamise õigusliku regulatsiooni teiste Euroopa riikide vastavate regulatsioonidega, eesmärgiga välja selgitada Eesti ja teiste Euroopa riikide regulatsioonide sarnasused ja erinevused ning leida vastused küsimustele, kas võrreldes Euroopa vastavate õiguslike regulatsioonidega on Eestis ülalpidamist saama õigustatud lahutatud abikaasa huvid kaitstud või mitte ning tulenevalt sellest on esitatud ka vastavad ettepanekud Eestis kehtiva regulatsiooni täiendamiseks.

Töö eesmärgi saavutamiseks ning töös püstitatud küsimustele vastuste leidmisel on autor kasutanud analüüsivat ja võrdlevat meetodit. Autor analüüsib asjakohast seadusandlust, samuti kohtupraktikat ning lisaks on võrdluse teel toodud välja ja käsitletud Eesti teemakohast õiguslikku regulatsiooni teiste Euroopa riikide vastavate õiguslike regulatsioonidega leidmaks sarnasusi ja erinevusi Eesti ja Euroopa riikide regulatsioonide vahel ning sellest tulenevalt on töös esitatud ettepanekud ja Eestis kehtiva regulatsiooni kitsaskohad pidades silmas ka seda, millised võiksid olla võimalikud tuleviku muudatused ja täiendused Eesti perekonnaõiguses.

Töö kirjutamisel on allikatena kasutatud ajakirja *Juridica* ja *Juridica International* asjakohaseid artikleid, erinevate autorite ja õigusteadlaste seisukohti, mis on esitatud nii Eesti kui ka välismaises erialakirjanduses, mis on enamjaolt inglise keelne. Samuti on töös analüüsitud Riigikohtu ning muude kohtute teemakohaseid lahendeid. Autor märgib, et kohtupraktika kehtiva perekonnaseaduse pinnalt on piiratud ning asjakohaseid töö teemaga seotud kohtulahendeid on viimastel aastatel tehtud vähe. Töös on käsitletud kõiki teemakohaseid kohtulahendeid, mis on tehtud alates hetkel kehtiva perekonnaseaduse vastuvõtmisest. Seoses sellega leiab autor, et käesolev töö on heaks teoreetiliseks baasiks lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustusega seotud probleemide käsitlemisel seniks kuni on tekkinud ka piisav asjakohane kohtupraktika.

1. Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse õiguslik sisu

1.1. Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse tekkimine ja täitmine

Põhiseaduse § 27 lg-st 5, mis sätestab, et perekonnal on kohustus hoolitseda oma abivajavate liikmete eest, ei ole võimalik tuletada seda, et antud sättes oleks mõeldud ka abivajavat lahutatud abikaasat. Põhiseaduses ei ole kindlaks määratud, millist sugulusastet on §-s 27 mõeldud ning samuti ei ole täpsustatud, kas perekonnaliikmena saab käsitleda ka lahutatud abikaasat.⁵ Kirjanduses on küll öeldud, et seadusandja otsustada on see, millised perekonnaliikmed peavad teisi perekonnaliikmeid ülal pidama.⁶ Samas on aga seadusandjal otsustusõigus ka selles osas, mis ulatuses ja mis tingimustel otseselt perekonda mittekuuluvaid isikuid tuleb seaduse tasandil kaitsta. Seega on see eelkõige riigi sotsiaalpoliitiline otsustus, kas panna ühele lahutatud abikaasale teatud eelduste täitumisel kohustus teist lahutatud abikaasat ülal pidada või mitte. Samuti on üheks argumendiks sellise kohustuse lahutatud abikaasale seadmisel asjaolu, et nii saab riik jagada oma vastutust tagada abivajavatele isikutele enam-vähem normaalne elukvaliteet. Ajalooliselt on aga elatise instituut olnud kasutusel põhjusel, et naine oli reeglina mehest majanduslikult täiesti sõltuv ja seega vajas naine lahutuse korral majanduslikku abi. Nii oli osades õigussüsteemides elatise nõue ettenähtud „süütule“ naisele lahutuses „süüdi“ oleva mehe vastu.⁷

Eesti õiguse kohaselt piisab printsiibis lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse tekkimiseks üksnes abielu lahutamise fakti olemasolust, s.t ei ole oluline, mis põhjusel või kelle tõttu abielu lahutati. Seega ei oma tähtsust see, kas üks abikaasa oli abielusuhtes ebatruu või käitus teise abikaasa suhtes muul ebasündsal moel ehk kas üks abikaasa oli lahutuses süüdi või mitte. Samas tunneb näiteks Austria õigus süül põhinevat lahutust ning arvestab ülalpidamiskohustuse nõudmisel ka teise abikaasa süü suurust lahutamise põhjusena ning samuti, kui mõlemad abikaasad on lahutuses ühtmoodi süüdi, ei ole kummalgi ülalpidamishõuet.⁸ Ka Eesti I vabariigi ajal kehtinud õiguslik regulatsioon kohustas lahutuses süüdi olevat abikaasat ülal pidama lahutuses mittesüüdi olevat abikaasast.⁹ Nii on leitud, et arusaam, et süü tõttu abielu lahutamiseega kaasneb süüdi olevale abikaasale elatise maksmise

⁵ L. Hallik. Lahutatud abikaasa ülalpidamine Eestis. – *Juridica* nr 5, 2008, lk 331

⁶ T. Göttig, L. Hallik, T. Uusen-Nacke. Divorce and Maintenance Between Former Spouses in Estonia and the CEFL Principles. – E. Örüücü, J. Mair (eds). *Juxtaposing Legal Systems and the Principles of European Family Law on Divorce and Maintenance*. Intersentia, 2007, p 149.

⁷ I. M. Ellman. *The Theory of Alimony*. – H. D. Krause (ed). *Family Law. Volume II. Cohabitation, Marriage and Divorce*. Dartmouth, 1992, p 332.

⁸ C. G. Beilfuss. *CEFL'S Maintenance Principles: The Conditions for Maintenance*. – K. Boele-Woelki (ed). *Common Core and Better Law in European Family Law*. Intersentia, 2005, p 86. (viidatud: S. Saan. *Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus*. Magistritöö. Tallinn, 2008, lk 14).

⁹ L. Hallik. *Op cit*, lk 330.

kohustus, ei ole enam kooskõlas kaasaegse arusaamaga abielu lahutamisega kaasnevate tagajärgede kohta.¹⁰ Kuigi käesoleval ajal Eestis abielu lahutamise kui sellise korral teise abikaasa süüd arvesse ei võeta, võib siiski kohus võimaliku ülalpidamiskohustuse suuruse määramisel hiljem arvesse võtta ülalpidamist saama õigustatud lahutatud abikaasa käitumist abielu ajal, mis võis tingida abielu lahutuse.¹¹ Näiteks, kui selline lahutatud abikaasa oma ääretult ebasünda käitumise või pahatahtlikku tegevusega on põhjustanud olukorra, kus mõistlikult võttes ei saa teiselt abikaasalt eeldada, et ta sooviks veel abielus olla. Sellisel juhul on autori arvates ülalpidamiskohustuse täitmise otsustamisel või selle suuruse määramisel õiglase arvestada ka lahutatud abikaasa eelnevat käitumist abielu ajal, milleks annab reaalse võimaluse ka PKS § 76, mis sätestab, et kohus võib lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustusest vabastada või selle suurust vähendada, muuhulgas kui teine abikaasa on abielus ebamõistlikult käitunud või on selleks muu kaalukas põhjus. Antud sätte eesmärgiks on hoida ära elatise väljamõistmine lahutatud abikaasalt juhul, kui õigustatud abikaasa enda käitumine ei ole olnud solidaarsusest kantud või seda solidaarsust ei ole tekkinud.¹² Nii ei saa õigustatud pool loota sellele, et kui ta on ise abielus olles pahatahtlikult käitunud ehk ei ole abikaasaga olnud solidaarne, siis pärast abielu oleks tal igal juhul õigus saada ülalpidamist, olgugi et selleks on reaalne abivajadus tegelikult olemas.

Lisaks võib tinglikult pidada üheks lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse üldiseks eelduseks PS § 27 lg-st 5 tulenevat perekonna kohustust hoolitseda oma abivajajate liikmete eest, kuid siinkohal tuleb kindlasti märkida, et nimetatud kohustus on väga abstraktne ning sellest ei saa tuletada lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse olemasolu. Seda enam, et abielu lahutamiseiga perekond klassikalises mõttes nõ lakkab olemast ning lahutatud abikaasadest ei saa enam rääkida kui perekonnaliikmetest. Seega tuleb asuda seisukohale, et nimetatud põhiseaduse säte nimetab üksnes üldise põhimõtte hoolitseda abivajajate lähedaste eest ning konkreetsed õigused ja kohustused tuleb sätestada eriseadustega¹³, milleks antud töö kontekstis on kindlasti perekonnaseadus. Riigikohus on leidnud, et abikaasa elatise nõudmise (ehk oma ülalpidamiseks raha nõudmise) esmaseks eelduseks on tema abivajadus, s.o võimetus ise oma sissetuleku ja arvel enda ülal pidada.¹⁴ Võimetus ennast sissetuleku arvelt ülal pidada võib aga tuleneda mitmest seaduses nimetatud asjaolust.

¹⁰ I. M. Ellman. Op cit, p 329.

¹¹ S. Saan. Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustust. Magistritöö. Tallinn, 2008, lk 15.

¹² RKTko 13.03.2013, 3-2-1-10-13.

¹³ Üheks selliseks seaduseks on ka nt sotsiaalhoolekande seadus. RT I 1995, 21, 323; RT I 18.04.2013, 2.

¹⁴ RKTko 13.03.2013, 3-2-1-10-13.

Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse tekkimise spetsiifilised eeldused saab liigitada kaheks: ühise lapsega seotud eeldused ja lahutatud abikaasa endaga seotud eeldused. PKS § 72 sätestab, et kui lahutatud abikaasa ei suuda pärast lahutust ühise lapse hooldamise tõttu ise enda ülalpidamise eest hoolitseda, võib ta teiselt lahutatud abikaasalt nõuda endale ülalpidamist kuni lapse kolmeaastaseks saamiseni. Seega on lapsega seotud eeldusteks esiteks see, et lahutatud abikaasa ei suuda ise ennast ülal pidada, kuna hooldab ühist last ning teiseks, et laps peab olema noorem kui kolme aastane. Oluline on siinkohal silmas pidada seda, et tegemist peab olema lahutatud abikaasade ühise lapsega, aga teisest küljest ei näe seadus ette seda, et laps peab olema just eostatud abielu ajal¹⁵. Näiteks, kui ühel abikaasal on eelmisest suhtest alla kolme aastane laps ning pärast lahutust ei suuda ta sellise lapse hooldamise tõttu ise ennast ülal pidada, ei teki tal siiski lahutatud abikaasa vastu ülalpidamiskohustust, kuna tegemist ei ole nende ühise lapsega. See kaitseb kohustatud abikaasa huve, kuna ei ole mõistlik panna ühele isikule kohustust pidada ülal nn võõrast last. Selline kohustub peab eksisteerima selle lapse tegelikel vanematel.

Lahutatud abikaasa isikuga seotud eeldused tulenevad PKS §-st 73. Esiteks, peab lahutatud abikaasa vanus või tervislik seisund olema selline, et ta ei suuda end pärast lahutust ise ülal pidada. Suutmatust ennast vanuse või tervisliku seisundi tõttu ülal pidada nimetatakse abivajaduseks. Teiseks, peab selline vanusest või tervislikust seisundist tingitud abivajadus olema tekkinud abielu lahutamise ajaks. Lisaks näeb seadus ette võimaluse nõuda lahutatud abikaasalt ülalpidamist ka siis, kui abivajadus oli olemas hetkel, millal lõppes õigus saada teiselt lahutatud abikaasalt ülalpidamist muul seaduses sätestatud alusel. Näiteks kuni 31.06.2010. a kehtinud perekonnaseaduse¹⁶ (edaspidi kehtetu PKS) järgi oli üheks lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse tekkimise eelduseks ülalpidamist andma kohustatud lahutatud abikaasa varaline seisund. Kohustatud lahutatud abikaasa varalise seisundi hindamine teise lahutatud abikaasa ülalpidamiseks on autori hinnangul iseenesest mõistlik. See tagab lisaks õigustatud lahutatud abikaasa huvidega arvestamisele ka kohustatud lahutatud abikaasa huvide kaitse, kuna ülalpidamise andmise eesmärk ei saa olla kohustatud isiku varatuks tegemine. Seega on mõistlik ka see, kui seadus otseselt kohustatud lahutatud abikaasa varalise seisundi arvestamist otsese eeldusena ette ei näe, vaid jätab ülalpidamise suuruse kindlaksmääramise kohtu otsustada, nagu see praegu kehtiva regulatsiooni kohaselt ka on. Autori hinnangul on tagatud mõlema lahutatud abikaasa huvide tasakaal sellisel juhul, kui PKS-is sätestatud vastavate eelduste täitumisel tekkinud ülalpidamiskohustuse suuruse

¹⁵ Vt Viru maakohtu 16.12.2011. a otsus kohtuasjas nr 2-10-32978.

¹⁶ Kehtetu perekonnaseadus. RT I 1994, 75, 1326. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/28709> (02.02.2013).

arvestamisel võtab kohus arvesse kohustatud lahutatud abikaasa varalist seisundit. Viimati nimetatud aga iseenesest ei tohiks olla ülalpidamiskohustuse tekkimise eelduseks. On ju ilmselge see, et varatu isik ei ole suuteline ülalpidamiskohustust vajalikul määral täitma ning kohtul on selle suuruse määramisel ka võimalus seda arvestada.¹⁷ Lahutatud abikaasa abivajadusest, kohustatud abikaasa varalisest seisundist ning nende arvestamisest ülalpidamiskohustuse tekkimisel ja selle täitmisel lähemalt töö järgmistes alapunktides.

Ülalpidamiskohustuse eelduste täitumisel on loogilise järjena kohustatud abikaasal kohustus ülalpidamiskohustust ka täita. Oluline on silmas pidada seda, et seadusest ei tulene, et kohus peab igal konkreetselt juhul otsustama ülalpidamiskohustuse täitmise. Tegemist on seadusest tuleneva kohustusega, mida vastavate eelduste täitumisel tuleb täita. Seega on kohustatud endisel abikaasal võimalik ise vabatahtlikult ülalpidamiskohustust täita, ilma, et õigustatud endine abikaasa peaks ilmtingimata nõudega kohtu poole pöörduma. Ülalpidamist saama õigustatud endisel abikaasal on seadusest tulenevalt võimalik kohtu kaudu ülalpidamist nõuda üksnes juhul, kui kohustatud pool seda ise ei täida. Silmas tuleb pidada siinjuures seda, et PKS § 77 lg-st 1 tuleneb, et õigustatud lahutatud abikaasal on õigus ülalpidamist nõuda üksnes alates hagi esitamisest kohtule. See aga ei tähenda, et kohustatud lahutatud abikaasa ei või ise enne seda ülalpidamiskohustust täita. Kui endised abikaasad suudavad aga jõuda mõlemaid pooli rahuldavale kokkuleppele, ei ole vajadust kohtu poole pöörduda.

PKS § 73 lg-st 2 võib järeldada, et ülalpidamiskohustuse täitmine toimub reeglina rahaliste maksetena. Antud sätte sõnastusest tuleneb, et sättes nimetatud eelduste täitumisel tuleb ülalpidamist maksta nii kaua, kuni ülalpidamist saama õigustatud isik suudab endale ise piisaval määral ülalpidamist hankida ehk selle isiku sissetulek on piisav selleks, et isik suudab ennast ise ülal pidada. Selline määratlus on üsna lai ning võib praktikas probleeme tekitada. Nimelt, kui ülalpidamist saama õigustatud lahutatud abikaasa „harjub“ ülalpidamisega liigselt ära, ei pruugigi tal üldse tekkida soovi ise endale sissetulekut hankida. Selline olukord võib kergesti muutuda teise lahutatud abikaasa ärakasutamiseks. Et kohustatud endine abikaasa võiks ülalpidamiskohustuse täimisest vabaneda, peab ta esitama kohtule taotluse enda vabastamiseks. Samas võib aga osutada keeruliseks selle kindlaks tegemine, kas õigustatud endine abikaasa on suuteline endale sissetulekut hankima või mitte. Eriti juhul, kui endine abikaasa on puudega. Seda juba näiteks seetõttu, et Eesti tööturul ei ole töandjad reeglina huvitatud puudega isikute palkamisest ning seetõttu ei pruugi puudega endine abikaasa,

¹⁷ Nii on ka PKS § 76 lg-s 2 sätestatud, et kohus võib vabastada endise abikaasa ülalpidamiskohustusest niivõrd, kui võrd see abikaasa ei ole tema muid kohustusi ja varalist seisundit arvestades suuteline andma ülalpidamist saama õigustatud abikaasale ülalpidamist ilma enese tavalist ülalpidamist kahjustamata.

olenemata soovist tööd teha, tööd saada. Nii on tekkinud olukord, kus ülalpidamiskohustuse andmise jätkamine ei ole kohustatud endise abikaasa huvides, kuna miks peab isik toetama teist isikut siis, kui viimane põhimõtteliselt on võimeline töötama ehk sissetulekut saama ning ülalpidamiskohustusest vabastamine ei ole jällegi õigustatud endise abikaasa huvides, kuna isik realselt sissetulekut ei oma ning ülalpidamise ärajäämine asetab inimese väga suurde vaesusriski. Autor on seisukohal, et antud juhul on tegemist üldise sotsiaalse küsimusega, kus ei ole õigustatud kummagi abikaasa huvide kahjustamine ning mille lahendamine ei peaks jääma pelgalt kohustatud endise abikaasa õlgadele, vaid sellisel juhul tuleb tagada puudega abikaasale riigi poolne toetus ning vabastada kohustatud abikaasa ülalpidamiskohustuse täimisest.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et ülalpidamiskohustuse tekkimise eeldused jagunevad üldisteks ja spetsiifilisteks eeldusteks, millest esimesteks on kehtiv abielu ning selle lahutamine ning teisteks, lahutatud abikaasa suutmatust ennast kuni kolme aastase ühise lapse hooldamise tõttu ise ülal pidada või lahutatud abikaasa abivajadus, mis tuleneb tema vanusest või tervislikust seisundist. Ülalpidamiskohustuse täitmine on eelkõige lahutatud abikaasa seadusest tulenev kohustus, mida peab täitma ja selleks ei ole vaja kohtu sundi, kui abikaasa on nõus ülalpidamiskohustust täitma.

1.2. Lahutatud abikaasa abivajadus vs kohustatud lahutatud abikaasa varaline seisund

Käesolevas alapunktis käsitleb autor lahutatud abikaasa abivajaduse kui ühe ülalpidamiskohustuse kõige määravama tekkimise aluse kindlakstegemist. Autor analüüsib küsimust, millisel juhul on tegu lahutatud abikaasa abivajadusega, mis annab aluse enda ülalpidamise nõudmiseks teiselt lahutatud abikaasalt. Kuna abivajaduse kindlakstegemine on üsna subjektiivne hinnang isiku võimetele ning see võib praktikas sõltuda väga erinevatest asjaoludest, siis võib abivajaduse määratlemine ka problemaatiline olla. Seda enam, et erinevad inimesed võivad abivajadusest ka erinevalt aru saada. Lisaks ei ole Eesti õiguses paika pandud konkreetseid kriteeriume, mille alusel võiks isiku abivajadust kindlaks määrata.¹⁸

Kirjanduses on leitud, et ülalpidamiskohustuse määramisel üksnes ühe isiku vajadustest ja teise isiku võimalustest lähtuda, on üsna keeruline ülesanne. Nii on Euroopa perekonnaõiguse printsiipide kohaselt paika pandud 6 kriteeriumit, mida tuleks ülalpidamise otsustamisel arvesse võtta: 1. abikaasa töövõimekus, vanus ja tervis; 2. lapse hooldamine; 3. kohustuste

¹⁸ Selgemate kriteeriumide puudumist perekonnaseaduses on ka varasemalt tunnistanud ja peetud problemaatiliseks. – vt S. Saan. Op cit, lk 58-59.

hulk abielu ajal; 4. abielu kestus¹⁹; 5. elustandard abielu kestel ning 6. igasugune uus abielu või pikaajaline suhe.²⁰ Tegemist on soovituslike juhustega ning need ei ole tähtsuse järjekorras paika padud, lisaks ei ole loetelu ammendav.²¹ Seega ei ole Euroopa riikide kohtutel kohustuslik selliseid kriteeriume ülalpidamise määramisel arvestada ning kohus võib otsuse tegemisel hoopis muudest asjaoludest lähtuda. Õigustatult võib tekkida küsimus, kas abivajaduse ja selle täpsemate kriteeriumide määratlemine seaduse tasandil on näiteks õigustatud lahutatud abikaasa huve silmas pidades siiski vajalik. Praegusel juhul on jäetud kohtutele suurem otsustusvabadus, mis võib praktikas iga konkreetse juhtumi eripära arvestades tagada aga õiglasema tulemuse. On ilmselge see, et kui kohtutele on seadusega pandud konkreetsed piirid abivajaduse kindlakstegemiseks, siis ei saa kohtud nõ seadusest üle astuda ja abivajadust määratleda muudel juhtudel kui üksnes seaduse sätestatud juhul, mis võib liigselt piirata õigustatud lahutatud abikaasale ülalpidamise andmist.

Abivajaduse kui sellise mõistet ei ole seaduses määratletud. Nii on näiteks põhiseaduse § 27 lg-s 4 sätestatud üksnes abstraktselt perekonnaliikme kohustus abivajava pereliikme eest hoolitseda, täpsustamata, millisel konkreetsel juhul on tegemist abivajadusega, mis nõuab pereliikme eest hoolitsemist. Samas, autori hinnangul ei ole sellise mõiste sisustamisel põhiseaduses ka vajadust, sest põhiseadus ei peagi konkreetseid üksikjuhtumeid reguleerima, vaid ette andma üldisemad põhimõtted, mida tuleb eriseadustega täpsustada. Üheks selliseks eriseaduseks on perekonnaseadus. Siiski ei leia ka perekonnaseadusest abivajaduse täpset õiguslikku definitsiooni, kuid abivajaduse õigusliku tähendus tuleb leida seaduse süstemaatilis-loogilise tõlgendamise teel.

Nii tekib PKS § 73 lg 1 esimese lause 1. osa järgi ühel lahutatud abikaasal ülalpidamise nõudmise õigus siis, kui ta ei suuda oma vanuse või tervisliku seisundi tõttu ennast ise üleval pida. Sama lause teine osa aga ütleb, et selline vanusest või tervisest tulenev abivajadus peab eksisteerima abielu lahutamise ajal. Seega võib järeldada, et ülalpidamiskohustuse tekkimist abikaasa abivajaduse alusel tuleb määratleda abikaasa vanuse või tervisliku seisundi järgi. Abivajadus võib seega olla tingitud alternatiivselt kas abikaasa vanusest või tervislikust

¹⁹ Nt Eestis on Harju maakohus leidnud, et 9 aastat kestnud abielu võib olla lühike selleks, et otsustada lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustusest vabastamine. Vt Harju maakohtu 21.06.2011. a otsus kohtuasjas nr 2-10-46092. Autor leiab, et selline kohtu hinnang on põhjendamata ja liialt subjektiivne, kuna 9 aastat abielu on autori hinnangul väga pikk aeg ning selle lugemine liialt lühikeseks peab olema põhjalikult kaalutletud otsus, mida aga antud kohtuotsuses tehtud ei ole. Samas, näiteks seadus ei anna selgeid kriteeriume, mis juhul lugeda abielu antud kontekstis liialt lühikeseks.

²⁰ U. Kangas. *Divorce System and Maintenance of Former Spouses in Scandinavian Countries*. – E. Örücü, J. Mair (eds). *Juxtaposing Legal Systems and the Principles of European Family Law on Divorce and Maintenance*. Intersentia, 2007, p 49.

²¹ S. Saan. *Op cit*, lk 38.

seisundist. Järelikult peab abikaasa vanus või tervislik seisund olema selline, mis tingib ülalpidamisvajaduse ehk selle, et isik ei suuda ennast ise ülal pidada. Abivajaduse määratlemisel on oluline vaadata ka PKS § 73 lg 2 sõnastust, mille kohaselt tuleb ülalpidamist maksta senikaua, kuni ei saa ülalpidamist saada õigustatud isikult sissetuleku hankimist eeldada. Seega saab antud sättest järeldada, et abivajadus hõlmab endas ka isiku suutmatust endale sissetulekut hankida, mis tähendab, et abivajav isik ei suuda ennast rahaliselt varustada. Nii võib nimetatud kahte sätet koos tõlgendades asuda seisukohale, et abivajadus lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse alusena tähendab seda, kui lahutatud abikaasa on nii vana, et ei suuda tööl käia või muul moel sissetulekut hankida või ei võimalda tema tervislik seisund rahalisi vahendeid hankida. Seejuures on Riigikohus leidnud, et näiteks lahutatud abikaasa pensioniikka jõudmine ei tähenda automaatselt seda, et tal tekiks abivajadus.²² Seega vanuse kui ühe abivajaduse määratlemise aluse korral, ei saa lähtuda üksnes nõ numbrist, vaid lisaks peab esinema muu põhjus, miks isik ei suuda tööl käia. Nii võib näiteks 85-aastane isik olla täiesti suuteline tööd tegema ja sissetulekut hankima, kui kõrvalolev 60-aastane isik ei ole võimeline töötama. Sellest tulenevalt võib öelda, et vanuse tõttu abivajaduse tekkimisel saab alati lisaks rääkida ka tervislikust seisundist tulenevast abivajadusest.

Praktikas on abikaasa ülalpidamise vajalikkuse arvestamisel võrreldud selle abikaasa sissetulekut kulutustega, mis on vajalikud elamiseks, kusjuures arvesse võetakse ülalpidamist vajava abikaasa varalist seisut, mille arvel ta saaks ennast ise toetada.²³ Ka Riigikohus on asunud seisukohale, et abivajaduse tuvastamisel tuleb hinnata õigustatud abikaasa varalist seisundit ning et ülalpidamise andmine on õigustatud üksnes sellisele isikule, kes ülalpidamist ka vajab.²⁴ Antud lahend on küll tehtud aastal 2004, mil kehtis vana PKS, kuid Riigikohus leiab, et ülalpidamiskohustuse andmisel on mõlema abikaasa varalise seisundi ja abivajaduse hindamine kooskõlas ülalpidamiskohustuse üldise mõtte ja ka põhiseadusest tuleneva põhimõttega, mille kohaselt ülalpidamist tuleb pakkuda inimesele, kes ülalpidamist vajab.²⁵ Ülalpidamiskohustuse üldine mõte ja ka põhiseadus ei ole aga vahepealsel ajal muutunud.

Nii sätestab ka PKS § 74 lg 2, et ülalpidamist saama õigustatud abikaasal on kohustus võõrandada oma vara sellises ulatuses, mis vastab õigluse ja otstarbeka majandamise põhimõtetele. Sellest tulenevalt võib öelda, et lahutatud abikaasal on abivajadusest tulenev ülalpidamise nõudmise õigus ka siis, kui tal ei ole vara, mida rahaliste vahendite (sissetuleku)

²² RKÜKo 22.02.2005, 3-2-1-73-04.

²³ T. Göttig, L. Hallik, T. Uusen-Nacke. Op cit, p 152.

²⁴ RKTko 16.11.2004, 3-2-1-125-04.

²⁵ Samas.

hankimiseks müüa. Seda toetab ka Riigikohtu seisukoht, mille järgi ei pruugi eeldus, et faktiliselt töövõimetu isik vajab erilist abi, olla õige, kuna lisaks tööle on võimalik sissetulekut saada ka muude vahenditega.²⁶ Muu vahend antud töö kontekstis võib seega olla ka lahutatud abikaasale kuuluv vara, mida isik saab müüa, et endale ülalpidamist tagada ning sellest tulenevalt ei ole ta ka abi vajav. Siinkohal tuleb silmas pidada seda, et kui sellisele abikaasale kuulub üksnes korter, milles ta elab, ei ole õiglane ja otstarbekas selle müümine, kuna sellisel juhul jääb abikaasa eluasemeta ning tema abivajadus suureneks veelgi. See aga ei saa olla antud sätte eesmärk. Samas aga kui abikaasale kuulub suur maja ning ta elab seal üksi, siis on otstarbekas ja mõistlik selle müümine ning näiteks väiksema korteri ostmise, et endale rahalisi vahendeid hankida. Seega võib öelda, et esimesel juhul ei saa õigustatud abikaasalt eeldada sissetuleku hankimist, kuna ei saa eeldada, et isik peab müüma eluks vajaliku eluaseme, kuid teisel juhul selline eeldus juba eksisteerib, sest suure maja ülalpidamine ühe inimese poolt ei ole tema eluks hädavajalik.²⁷ Riigikohtu lahendist tulenevalt on viidatud, et üldiselt täiskasvanud isikute korral saab abivajadusest rääkida siis, kui isikul ei ole enda teenitud vahendite või muu vara arvel võimalik inimväärselt ära elada ning ta ei ole võimeline ka tööd tegema.²⁸ Autor leiab, et PKS §-de 73 ja 74 koosmõjus, saab üldiselt ka lahutatud abikaasa abivajaduse ja ülalpidamise vajalikkuse hindamisel nimetatud põhimõttest lähtuda.

Abivajaduse hindamisel ühist alla kolme aastast last kasvatava endise abikaasa korral tekib samuti küsimus, millise juhul on tegu PKS §-s 72 nimetatud suutmatusega ise ennast ülal pidada seoses lapse kasvatamisega ehk millises olukorras on siis tegu abikaasa abivajadusega. Lahutatud abikaasa ülalpidamine seoses alla kolme aastase lapse hooldamisega on tihedalt seotud lapse huvide kaitsega ning abikaasa ülalpidamisvajadus tuleneb eelkõige sellest, et ta suudaks pakkuda lapsele täisväärtuslikku elu. Samuti sätestab põhiseaduse § 27 lg 3, et lisaks vanema õigusele on ka vanemal kohustus last kasvatada ja tema eest hoolitseda. Ka kohtupraktikas on leitud, et antud perekonnaseaduse sättes on esiplaanile seatud lapse huvid ja ainuüksi lapse eest hoolitsemine on piisav õigustus suutmatusele ennast ise ülal pidada.²⁹ Seega ei eeldata põhimõtteliselt seda, et abikaasa peaks lapse kasvatamise kõrvalt sissetulekut hankima. Viidatud kohtulahendis on samuti leitud, et kui abikaasal puudub piisav sissetulek seoses ühise lapse kasvatamisega, siis ei saa tema suutlikkust ennast ülal pidada siduda

²⁶ RKÜKo 22.02.2005, 3-2-1-73-04.

²⁷ Vt ka TlnRgKo 28.06.2012, 2-11-25706.

²⁸ M.-L. Aasamets, A. Henberg jt. Eesti sotsiaalõiguse kodifitseerimine: sotsiaalseadustiku üldosa analüüs. Tallinn 2009, lk 177. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=48231/Sotsiaalseadustiku+%FCldosa+anal%FC%FCs_mai+2009.pdf (13.02.2013).

²⁹ TlnRgKo 12.12.2011, 2-10-6817.

kohustusega enne lapse 3-aastaseks saamist tööle asuda, kuid teisalt võib sellisel vanemal olla piisavalt sellist vara või muidu sissetulekut, et ennast ise ülal pidada.³⁰ Autor nõustub põhimõtteliselt sellise lähenemisega. Asjaolu, et näiteks osad vanemad käivad samal ajal tööl kui kasvatavad alla 3-aastast last, ei tähenda seda, et vanemad, kes tööl ei käi, peaksid seda ilmtingimata tegema, muidu ei saa nad ülalpidamist. Vastasel korral saaksid kahjustada eelkõige lapse huvid, mis aga oleks PKS §-s 72 eesmärgi rikkumine. On üldtuntud asjaolu see, et laps vajab kuni 3-aastaseks saamiseni igakülgset vanema (eelkõige ema) hoolitsust ja tuge, mida tööl käib vanem ei pruugi piisavas ulatuses suuta pakkuda.³¹

Õigustatud lahutatud abikaasa abivajaduse kindlaks tegemisel ei saa tähelepanuta jätta küsimust kohustatud lahutatud abikaasa varalise seisundi kohta, mida autor põgusalt käsitles juba eelpool. Võib öelda, et üldise õigluse printsiibiga on kooskõlas see, et varatu ja rahatu või väga piiratud rahaliste võimalustega isik ei peaks ülal pidama teist isikut. Sest ei ole ju ühe inimese ülalpidamise eesmärk teha kohustatud isikut varatuks ja ülalpidamist vajavaks, vaid ikkagi tagada teise isiku normaalne elu. Seetõttu tuleb printsiibis ülalpidamiskohustuse suuruse määramisel kohtul arvesse võtta ka kohustatud lahutatud abikaasa varalist seisundit, millise võimaluse näeb ette ka PKS § 76 lg 2. Näiteks kehtetu PKS-i järgi oli lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse tekkimise lahutamatuks eelduseks, koos eelpool töös käsitletud eeldustega, ka kohustatud lahutatud abikaasa varaline seisund. Käesoleval ajal kehtivas PKS-is ülalpidamiskohustuse tekkimise otsese eeldusena kohustatud abikaasa varalist seisundit ei ole aga sätestatud. Samas tuleb aga ülalpidamiskohustuse suuruse määramisel ka praegu kehtiva regulatsiooni järgi arvestada kohustatud abikaasa varalist seisundit. PKS § 76 lg 2 kohaselt võib kohus vabastada endise abikaasa ülalpidamiskohustusest niivõrd, kui võrd see abikaasa ei ole tema muid kohustusi ja varalist seisundit arvestades suuteline andma ülalpidamist saama õigustatud abikaasale ülalpidamist ilma enese tavalist ülalpidamist kahjustamata. Antud sättes väljendubki autori hinnangul nn ülalpidamiskohustuse mittekahjustamise printsiip, mille kohaselt ei tohi ühele isikule ülalpidamise andmine põhjustada teisel isikul ebamõistlikult suurt varalist kahju, mistõttu teisel isikul muutub enese ülalpidamine raskeks või võimatuks. Nii tuleb kohtutel lähtuda ülalpidamiskohustuse suuruse määramisel õigluse ja mõistlikkuse põhimõttest³², mis

³⁰ Samas.

³¹ Viru maakohus on näiteks leidnud, et alla 3-aastase lapse tervise ja heaolu huvides on parem see, kui teda hoolitsetakse ja kasvatatakse kodus, mitte näiteks lasteaias. Vt Viru maakohu 16.12.2011. a otsus kohtuasjas nr 2-10-32978. Sellest tulenevalt võib öelda, et kui vanem käib tööl, ei ole tahe-tahtmata tal võimalik last kodus kasvatada. Üksnes vähesed Eestis vanemad suudavad palgata lapsele kodukasvataja, mis samuti ei pruugi aga tagada alla 3-aastasele lapsele piisavat vanemlikku hoolt.

³² Perekonnaseaduse seletuskiri. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=72206f6e-0c5b-856a-84c7-b7e1c759e576&, lk 26. (12.02.2013).

käesoleva töö kontekstis väljendubki selles, et ülalpidamist saab anda ainult selline lahutatud abikaasa, kes on selleks ka võimeline ja kes omab selleks ka piisavalt rahalisi vahendeid.

Ülalpidamiskohustuse täitmine on seega igal juhul seotud varaliste võimalustega. Eelnevalt käsitletud õigustatud lahutatud abikaasa abivajaduse määramisel tuli samuti arvesse võtta selle abikaasa varalist seisundit ja tema võimet sissetulekut hankida. Nii võib öelda, et mõlema lahutatud abikaasa varalise seisundi hindamine on ülalpidamiskohustuse suuruse määramisel lahutamatu seotud. Selliselt saab tagada mõlema poole huvidega arvestamise ja selle, et üks lahutatud abikaasa ei peaks ebaõiglaselt teisele lahutatud abikaasale ülalpidamist andma, kuigi ta selleks suuteline ei ole ning teine abikaasa ei jää ebaõiglaselt ülalpidamisest ilma, kui tal selleks ka reaalne vajadus olemas on. Seega peab kohus ülalpidamise nõude lahendamisel alati hindama mõlema poole huve ning arvestama mõlema abikaasa varalist seisundit ja ka abivajadust, mis on kooskõlas ka üldise ülalpidamiskohustuse mõttega ning põhiseadusest tuleneva põhimõttega, et üksnes ka tegelikult abi vajav isik on õigustatud ülalpidamist saama.³³ Seega võib öelda, et põhiseaduses sätestatud põhimõtte, et abivajavaid perekonnaliikmeid tuleb toetada, kehtib kõigi asjasse puutuvate poolte huvide kaitse eesmärgil klausliga, et toetada saab üksnes isik, kes seda ka realselt suudab teha.

Eestis kehtiva põhimõttega sarnaselt on Euroopa perekonnaõiguse printsiipide³⁴ koostamisel lähtutud eeldusest, et abielulahutuse järgne ülalpidamine peab sõltuma sellest, kas õigustatud lahutatud abikaasal on piisavad vahendid end ülal pidada ning kas kohustatud abikaasal on võimalus ülalpidamist ka anda.³⁵ Mõnevõrra erinev on õiguslik olukord Austria õiguses, kus juhul kui kohustatud lahutatud abikaasa majanduslik seis ei ole hea, siis ülalpidamiskohustuse suuruse määramisel lähtutakse küll sellest, mis on arvestades õigustatud lahutatud abikaasa vajadusi, vara ja sissetulekut, teise poole suhtes õiglane, kuid sellisel juhul ei võeta ülalpidamiskohustuse suuruse vähendamisel arvesse mitte õigustatud poole vara kui sellist, vaid seda, et ta suudab ennast ise ülal pidama temale kuuluva vara arvelt.³⁶

Viimati nimetatud põhimõttest lähtub ka seisukoht, et näiteks olenemata sellest, et PS § 27 lg 3 järgi on mõlemal vanemal kohustus oma lapsi kasvatada ja hoolitseda nende eest, ei tähenda see seda, et mõlemad vanemad peavad lapse ülalpidamiskohustust kandma rahaliselt

³³ Vt RKTko 16.11.2004, 3-2-1-125-04.

³⁴ *Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance Between Former Spouses*. Available Online: <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Principles-English.pdf> (15.05.2013).

³⁵ K. Boele-Woelki, F. Ferrand, jt. *Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance Between Former Spouses*. Intersentia, 2004, p 267. (viidatud: S. Saan. *Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus*. Magistritöö. Tallinn, 2008, lk 23).

³⁶ S. Ferrari. *Marital Agreements and Private Autonomy in Austria*. – J. M. Scherpe. *Marital Agreements and Private Autonomy in Comparative Perspective*. Oregon, 2012, p 55-56.

võrdsetes osades. Kohtul on kohustus elatise väljamõistmisel lähtuda mõlema vanema varalisest seisundist ning välja mõistma suurem elatis sellelt vanemalt, kelle varaline seisund on parem ja kes suuremat elatist on suuteline ka maksma.³⁷ Kuigi jutt on lapse ülalpidamiskohustusest, näitab see seda, et isegi põhiseadusest otseselt tulenev lapse ülalpidamiskohustus ei ole absoluutne ja selle täitmine ei tohi printsiibis muuta kohustatud isikut varatuks ja maksejõuetuks. Seega ka lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse täitmine peab kandma sama eesmärki.

Samas on Euroopas ka teatud riike (nt Belgia, Taani ja Austria), kus õigustatud lahutatud abikaasa varalist seisundit arvesse ei võeta ning sellise abikaasa abivajaduse hindamisel saab arvestada üksnes selliselt varalt sissetuleku teenimist.³⁸ Autor hinnangul ei ole selline lähenemine kooskõlas põhimõttega, et abi ehk ülalpidamist peab saama üksnes selline isik, kes seda ka reaalselt vajab ning viimati nimetatud regulatsioon ei taga kindlasti mõlema abikaasade huvide ja õigustega mõistliku arvestamisega, kuna ei ole ühtegi adekvaatset põhjendust näiteks olukorrale, kus üks lahutatud abikaasa, kellele kuulub korter tüüpilises paneelmajas ning kes teenib Eesti keskmist palka, peaks ülal pidama teist lahutatud abikaasat, kes on küll puudega ja ei suuda ise tööl käia ning sissetulekut teenida, kuid omab näiteks kahte korterit, kus elavad tasuta tema sugulased ning ta ise elab üksinda suures majas.

Autor on seisukohal, et lähtudes eelpool käsitletud lahutatud abikaasade huvide ja õiguste tasakaalu printsiibist, tuleb käesoleva töö kontekstis asuda seisukohale, et kohustatud abikaasa varalise seisundi kriteeriumi arvestamine ülalpidamiskohustuse suuruse määramisel, kannab kohustatud lahutatud abikaasa kaitse eesmärki, kuna on ebamõistlik kohustada isikut maksma elatist igal juhul, olenemata tema varalisest seisundist ning olenemata sellest, kas õigustatud lahutatud abikaasal on endal piisavalt vara, mille kasutamise või käsutamise teel endale sissetulekut hankida.

1.3. Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus kokkulepe alusel

Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse osas kokkuleppimine võib tagada mõlema poole huvide parema kaitse ning samuti võib vastav kokkulepe vältida tulevikus asjatuid vaidlusi lahutatud abikaasade vahel. Seda enam, et praktikas võib abielu lahutus lõppeda abikaasade vaheliste erimeelsustega, mis võib ülalpidamiskohustuse osas lahenduse leidmise veelgi keerulisemaks teha, kuna õigustatud pool võib eeldada võimalikult suurt ülalpidamist ning kohustatud pool sooviks seda teha võimalikult väikses ulatuses. Sellest tulenevalt leiab autor

³⁷ RKTko 09.03.2005, 3-2-1-7-05.

³⁸ S. Saan. Op cit, lk 25.

et käesoleva töö kontekstis on vajalik analüüsida ka abikaasade võimalust ülalpidamiskohustuse osas kokku leppida, et näha, kas kokkuleppe sõlmimine võib mõlemale abikaasale tagada parema huvide kaitse, kui üksnes seaduses sätestatud ülalpidamiskohustuse tekkimise eelduste täitumise korral.

Ülalpidamise osas kokkuleppe sõlmimise kasulikkust toetav ja tuleviku vaidlusi minimeeriv on ka asjaolu, et ülalpidamisleping peab PKS § 78 lg 1 kohaselt olema notariaalselt tõestatud. Nimelt on tõestamisseaduse³⁹ (TõS) § 18 lg 1 kohaselt notaril tehingu tõestamisel kohustus selgitada välja tehingus osalejate tahe ja õiguslikult korrektseks tehinguks olulised asjaolud. Samuti selgitab notar sama sätte järgi osalejatele tehingu tähendust, õiguslikke tagajärgi ja tehingu tegemise erinevaid võimalusi. Lühidalt, notaril on kohustus selgitada tehingus osalejatele tehinguga osapooltele kaasnevaid õigusi ja kohustusi. Nii on notaril ka kohustus selgitada, mida kujutab endast ülalpidamiskohustuse suhtes kokku leppimine ja milliseid tagajärgi see endaga mõlemale lahutatud abikaasale kaasa võib tuua. Samuti on notaril kohustus tehingu tõestamisel järgida seaduses sätestatud. Kuna PKS § 78 lg 1 järgi on kokkulepe, millega välistatakse lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus või piiratakse seda ebamõistlikult, on tühine, siis peab notar tehingu tõestamisel ka nimetatud asjaolusid kontrollima ja võimalikule seaduse vastasusele tähelepanu juhtima. See vähendab võimalust, et abikaasad sõlmivadki tühise ülalpidamislepingu, mis tuleviku vaidluse korral kumbagi poolt ei kaitse.

Notariaadiseaduse⁴⁰ (NotS) § 30 lg-st 1 tuleneb, et abielu sõlmimise või lahutamise avalduse vastuvõtmisel selgitab notar avaldajatele vastavalt abiellumise või lahutamise seotud ja kaasnevaid õiguslikke tagajärgi, sealhulgas ülalpidamiskohustusi perekonnas. Nimetatud säte võib anda lahutatud abikaasadele nn topeltkaitse, kuna ülalpidamislepingu olemasolu korral selgitab notar abielu lahutamisel ka seda, millised tagajärjed seose abielu lahutamise ja sõlmitud ülalpidamislepinguga lahutatud abikaasadele kaasnevad. Nii saavad lahutatud abikaasad juba abielu lahutades teada, et juhul kui ülalpidamislepingus kokkulepitud tingimused on saanud, peab kohustatud pool lepingut ka täitma. Sellest tulenevalt võib lahutatud abikaasadel tekkida ka lepingu täitmise osas vähem vaidlusi.

Ülalpidamislepingu tühisuse korral võib praktikas probleeme tekitada teine tühisuse alus, milleks oli ülalpidamiskohustuse ebamõistlik piiramine. Ülalpidamiskohustuse välistamise osas ei tohiks praktikas probleeme tekkida, kuna selle tuvastamine on üsna lihtne. Autori

³⁹ Tõestamisseadus. RT I 2001, 93, 564; RT I 2010, 38, 231.

⁴⁰ Notariaadiseadus. RT I 2000, 104, 684; RT I, 30.12.2010, 2.

hinnangul tuleb kindlaks teha, mida kujutab endast ülalpidamiskohustuse ebamõistlik piiramine, kuna sellest võib sõltuda kas antud säte kaitseb üksnes ühe lahutatud abikaasa huve või on tagatud mõlema abikaasa huvide ja õiguste tasakaal. Tõlgendades PKS § 78 lg-t 1 grammatiliselt, saab öelda, et ebamõistlik piiramine puudutab lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustust. Ülalpidamiskohustuse sisu oli see, et ühel abikaasal on kohustus teist abikaasat ülal pidada. Seega peab selline kohustus olema ebamõistlikult piiratud. Loogilise tõlgenduse järgi saab öelda, et eelkõige on seadusandja silmas pidanud seda, et abikaasad ei saaks kokku leppida seda, et kohustatud abikaasa peab ülalpidamist andma üksnes äärmistes tingimustes. Näiteks kokkulepe, et ülalpidamiskohustus tekib üksnes siis, kui lahutatud abikaasa on liikumisvõimetu ja voodihaige. Sellisel juhul võib antud kokkulepe olla ilmselgelt ebamõistlik, kuna sellise võimaluse tekkimine on üsna ebatõenäoline. Samas aga ei ole selge, kas ülalpidamiskohustuse ebamõistliku piiramisega võib tegu olla ka siis, kui abikaasad on kokku leppinud selle, et kohustatud abikaasal on igal juhul kohustus pärast lahutust teist abikaasat ülal pidama, olenemata õigustatud abikaasa abivajadusest ning lisaks tegema seda ilmselgelt kohustatud abikaasale ülejõu käivas ulatuses, näiteks igakuiste maksetega 5000 eurot, kuigi lahutatud abikaasa igakuine sissetulek on 1000 eurot ja tal puudub vara, mida müüa. Ka perekonnaseaduse seletuskirjast ei nähtu, et ülalpidamiskokkulepe osas oleks seadusandja mingeid selgitusi andnud.

Autor on seisukohal, et lubatud on küll kokkulepe, et kohustatud lahutatud abikaasa peab teist lahutatud abikaasat ülal ka siis, kui abivajadust ei esine, kuid kokkulepe ilmselgelt kohustatud poolele ülejõu käivas makse osas on kohustatud abikaasat ebamõistlikult koormav ja tuleks lugeda tühiseks. Sellisel juhul on autori hinnangul kohustatud poolel õigus pöörduda kohtu poole mõistliku makse suuruse kindlaksmääramiseks. Nii on tagatud ka kohustatud lahutatud abikaasa huvide kaitse, kuna oleks ilmselgelt ebamõistlik ja hea usu põhimõtte vastane kohustada isikut, kelle sissetulek on näiteks 1000 eurot kuus, maksma igakuiselt elatist 5000 eurot kuus, arvestades ka seda, et isikul ei ole vara, mida müüa.

Silmas tuleb pidada ka seda, et ebamõistlikuks võib kokkulepitud tingimus osutuda ka pärast lepingu sõlmimist. Näiteks võis kohustatud abikaasa sissetulek ja varaline seisund olla ülalpidamiskokkuleppe sõlmimisel selle täitmiseks täiesti piisav, kuid ülalpidamiskohustuse tekkimisel ehk lahutuse ajaks on kohustatud poole varaline seisund oluliselt halvenenud ja ilmselgelt ei suuda ta varasemalt sõlmitud ülalpidamiskokkulepet täita. Autor on seisukohal,

et sellisel juhul võib kohustatud lahutatud abikaasal olla võlaõigusseaduse⁴¹ (VÕS) § 97 alusel ülalpidamislepingu muutmise nõue, kui antud sättes nimetatud tingimused on täidetud.

Seoses ülalpidamislepingu sõlmimisega tõusetub ka küsimus, millal seda üldse teha võib. Näiteks *common law* õigussüsteemides (nt Inglismaal) on küll üldiselt aktsepteeritud sellised ülalpidamislepingud, mis on sõlmitud lahutuse ajal või pärast lahutust, kuid abielu eelsed või aegsed ülalpidamislepingud ei ole enamasti lubatud.⁴² Eesti regulatsioonis aga ei ole täpsustatud seda, kas abikaasad võivad ülalpidamislepingu sõlmida juba abiellumisel või saab seda teha näiteks üksnes pärast lahutamist, kui realselt lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustusest rääkida saab. PKS § 78 grammatilise tõlgenduse järgi saab öelda, et ülalpidamiskokkuleppe sõlmimine on võimalik üksnes enne abielu lahutamist. Antud paragrahvi lõige 1 sätestab, et kokkuleppega võivad abikaasad lahutusjärgse ülalpidamiskohustuse kindlaks määrata. Seega räägib säte üksnes abikaasadest, mitte aga ka lahutatud abikaasast. Pärast lahutust ei ole tegemist enam abikaasadega, seega ei ole PKS § 78 lg 1 järgi võimalik lahutatud abikaasadel ülalpidamiskohustuse osas enam kokku leppida. Autori hinnangul ei pruugi selline regulatsioon olla täielikult mõlema poole huvides. Ülalpidamisleping on samasugune võlaõiguslik leping nagu iga teine tsiviilkäibes sõlmitav leping, millele kohaldub ka üldine lepingutega seotud regulatsioon. Lepinguvabaduse põhimõttest lähtuvalt aga ei peaks piirama ülalpidamiskokkuleppe sõlmimise võimalust üksnes abielu kehtivuse ajaga, kuna selline piirang tundub ebamõistlik. Autori arvates ei ole ühtegi mõistliku põhjust, miks ei võiks ka lahutatud abikaasad pärast lahutust kokku leppida ülalpidamiskohustuse andmises, eeldusel, et selline kokkulepe ei välista ülalpidamiskohustust ning ei piira seda ebamõistlikult. Sellise kokkuleppe sõlmimine pärast lahutust võib vältida asjatud kohtuvaidlust, kuna mõlemad pooled saavad tugineda notariaalselt sõlmitud kokkuleppele. Muud kokkulepped (nt lahutatud abikaasade omavaheline suuline kokkulepe ülalpidamise kohta) ei ole kehtivad ning võimaldavad ka kokkuleppe olemasolust olenemata pöörduda ühel abikaasal kohtu poole ülalpidamiskohustuse kindlaks määramiseks. Samuti tagab hilisem kokkuleppe sõlmimine ka selle, et arvesse võetakse sel hetkel eksisteerivaid asjaolusid. Näiteks 10 aastat tagasi sõlmitud ülalpidamiskokkulepe ei pruugi tagad kummalegi poolele õigustatud kaitset, kuna asjaolud võivad olla kardinaalselt teised, mis vajaksid muutmist vastavalt hetke olukorrale, kuid üks osapool ei ole huvitatud selle muutmisest.

⁴¹ Võlaõigusseadus. RT I 2001, 81, 487; RT I, 05.04.2013, 1.

⁴² N. Dethloff. Contracting in family law: A European perspective. – K. Boele-Woelki, J. Miles, J. M. Scherpe (eds). The Future of Family Property in Europe. Intersentia, 2011, p 81.

1.4. Lahutatud abikaasa vs alaealine laps kui ülalpidamist saama õigustatud isikute võrdlus

Lahutatud abikaasa ja alaealise lapse ülalpidamiskohustuse võrdlusel on esmalt oluline rõhutada seda, et lapse õigus saada ülalpidamist kuulub otseselt PS § 27 kaitsealasse, kuid lahutatud abikaasa samasisuline ülalpidamisõigus mitte. Seda tulenevalt põhiseaduse süstemaatiliseist tõlgendamisest, mille järgi saab kindlaks teha, millised isikuid on PS §-s 27 silmas peetud. Esiteks räägib antud paragrahvi lõige 1 üldiselt perekonnast, täpsustamata, mida on mõeldud perekonna all. Ka perekonnaseadus ei täpsusta, mida kujutab endast perekond kui selline. Kuigi praktikas võib olla inimestel väga erinev arusaam perekonnast, siis õiguslikus mõttes käsitletakse kitsamalt perekonna all perekonnaseaduse loogikast lähtudes ikkagi abielus olevaid vanemaid ja nende lapsi. Nii saab ka PS §-st 27 kaudselt tuletada, et ka põhiseaduses on seadusandja just nimelt viimati nimetatud isikuid silmas pidanud. Põhiseaduse § 27 lõiked 2, 3 ja 4 on autori hinnangul antud sätet täpsustava iseloomuga, mis sätestavad, et abikaasad on võrdõiguslikud (lg 2), vanematel on õigus ja kohustus kasvatada oma lapsi (lg 3) ning seadus tagab vanemate ja laste kaitse (lg 4). Järelikult võib öelda, et perekonna all on mõeldud eelkõige abikaasasid, vanemaid ja lapsi ning perekonna liikmete ülalpidamiskohustuse all pereliikmete vahelist abistamise ja hoolitsemise kohustust. Näiteks on ka Leedu Vabariigi põhiseaduses sätestad vanema absoluutne kohustus ülal pidada oma alaealist last.⁴³ Seega võib autori hinnangul asuda seisukohale, et vanema kohustus oma alaealist last ülal pidada tuleneb otse põhiseadusest, kuid lahutatud abikaasa kohustus teist lahutatud abikaasat ülal pidada, otseselt põhiseadusest aga ei tulene.

Eelöeldust tulenevalt kerkib küsimus, kuidas peaksid suhestuma lahutatud abikaasa ja alaealise lapse ülalpidamisnõuded, kui need eksisteerivad üheaegselt. Seega on lahutatud abikaasa ja alaealise lapse ülalpidamiskohustuse järjekohtade käsitlemine antud töös oluline seetõttu, et PKS § 98 lg 2 ütleb küll seda, et abikaasa on õigustatud isikute järjestuses võrdsustatud alaealise lapsega ning ta saab ülalpidamist enne täiskasvanud last või abielus olevat alaealist last ja ülejäänud sugulasi, kuid samas ei ole seaduses kusagil täpsustatud, millisel järjekohal asub lahutatud abikaasa ja tema õigus saada ülalpidamist. Domineeriv lähenemine ülalpidamise andmisele on see, et kohustatud lahutatud abikaasa peab eelkõige ülal pidama oma alaealist last ning endist abikaasat üksnes siis, kui pärast lapse vajaduste

⁴³ G. Sagatys. The Pre-Harmonization Area: A Comparison of Lithuanian, Latvian and Estonian Child Maintenance Laws. – K. Boele-Woelki, J. Miles, J. M. Scherpe (eds). The Future of Family Property in Europe. Intersentia, 2011, p 321.

rahuldamist jääb alles piisavalt rahalisi vahendeid.⁴⁴ Selline olukord võib aga oluliselt kahjustada õigustatud lahutatud abikaasa huve ja ta võib suure tõenäosusega ülalpidamiskoostõuet konkurentsivõimelisest üldse ilma jääda.

Autori arvates on õigustatud selline perekonnaseaduses sätestatud lähenemine, kus alaealine laps on ülalpidamist saama õigustatud isikute hulgas esimesel järjekohal, kuna alaealise lapse huvide kaitsmine peaks olema kõige prioriteetsem, sest alaealiselt lapselt ei saa eeldada enda ülalpidamist. Seda põhimõtet on kinnitanud ka Riigikohus, kes on asunud seisukohale, et PKS § 98 lg-t 2 tuleb tõlgendada selliselt, et kui abikaasa varaline seisund ei võimalda pärast alaealise lapse ülalpidamiskohustuse täitmist abikaasat ülal pidada, siis võib ta vabaneda abikaasa ülalpidamiskohustusest.⁴⁵ Kirjanduses on ka leitud, et lapse õigust saada ülalpidamist tuleb käsitleda kui täiesti iseseisvat õigust, millega kaasneb alati vanema kohustus last ülal pidada, olenemata sellest, kas vanem oma vanema kohustusi täidab või mitte.⁴⁶ Samas, lahutatud abikaasa ülalpidamiskoostõue on Eesti perekonnaseaduses ülalpidamist saama õigustatud isikute hulgas aga viimasel järjekohal. Nii sätestab PKS § 98 lg 1, et kui ülalpidamist saama õigustatud isikuid on mitu ja ülalpidamiskohustuslane ei ole võimeline neile kõigile ülalpidamist andma, siis eelistatakse alaealist last teistele lastele, lapsi kaugema astme alanejatele sugulastele, alanejat sugulast ülenejale sugulasele ning ülenejate sugulaste puhul lähema astme sugulast kaugema astme sugulasele. Lahutatud abikaasa ei kuulu mitte ühegi viimati nimetatud isikute hulka, kuna abielu lahutamise sisuliselt abikaasade vaheline sugulusside lõpeb. Sellest tulenevalt võib öelda, et lahutatud abikaasa ülalpidamiskoostõue asub tagapool nimetatud sättes märgitud isikute ülalpidamiskoostõuet, kuigi seaduses ei ole selgelt kirjas, millisel järjekohal lahutatud abikaasa ülalpidamiskoostõue asub.

Saksamaa tsiviilseadustikus on aga näiteks sõnaselgelt ära märgitud ka lahutatud abikaasa ülalpidamiskoostõuet järjekoht, mis autori hinnangul on hea, kuna loob selguse. Enamgi veel, Saksamaa tsiviilseadustikus on ülalpidamiskoostõuet osas kõige esimesel järjekohal alaealine laps (teatud juhtudel ka täisealine kuni 21-aastane laps) ning alles seejärel tulevad nii abikaasa kui ka lahutatud abikaasa võrdsetel positsioonidel ning seejärel ülejäänud sugulased.⁴⁷ Nagu näha lähtub ka Saksamaal sellest, et alaealine laps peaks siiski kõige esimesena ülalpidamist saama, kuid samas on lahutatud abikaasa seal oluliselt paremas positsioonis kui

⁴⁴ T. Göttig, L. Hallik, T. Uusen-Nacke. Op cit, p 162.

⁴⁵ RKTko 25.05.2011, 3-2-1-37-11.

⁴⁶ B. Rešetar. The Link Between Child Maintenance and Contact. – K. Boele-Woelki, J. Miles, J. M. Scherpe (eds). The Future of Family Property in Europe. Intersentia, 2011, p 280.

⁴⁷ Vt Saksamaa tsiviilseadustiku § 1609. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p5222 (19.05.2013).

Eestis, kus lahutatud abikaasa ülalpidamispõue on sisuliselt viimasel järjekohal. Sellest tulenevalt võib suure tõenäosusega öelda, et kui kohustatud lahutatud abikaasa varaline seisund on piiratud ning tal on ülal pidada alaealine laps ning veel sugulasi, kes vajavad ülalpidamist, jääb lahutatud abikaasa ülalpidamisest ilma. Lahutatud abikaasale ei pruugi kaitset pakkuda ka PKS § 107 lg 1 koosmõjus lõikega 2, mille kohaselt on lahutatud abikaasale kohustus anda teisele lahutatud abikaasale ülalpidamist enne abivajava isiku sugulasi, kuna lõike 1 kohaselt kohustuvad abivajava isikule andma ülalpidamist tema sugulased, juhul kui kohustatud lahutatud abikaasa ei ole tema muid kohustusi ja varalist seisundit arvestades võimeline andma õigustatud lahutatud abikaasale ülalpidamist oma tavalist ülalpidamist kahjustamata. Kui aga õigustatud lahutatud abikaasale teisi sugulasi ei ole, jääb ta ülalpidamisest ilma.

Sageli võib aga eksisteerida olukord, kus lahutatud abikaasale on ülalpidamispõue teise lahutatud abikaasa vastu seetõttu, et ta kasvatab alla kolme aastast last ning sellest tulenevalt ei suuda ise enda ülalpidamise eest hoolt kanda. Teiste sõnadega, ei ole lahutatud abikaasale võimalik lapse kasvatamise tõttu endale sissetulekut hankida. Seega kerkib küsimus nõuete konkurentsist, kuna seaduse kohaselt säilib kohustatud lahutatud abikaasale nii alaealise lapse kui ka lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus.

PKS §-s 72 kohaselt võib lahutatud abikaasa nõuda teiselt lahutatud abikaasalt enda ülalpidamist, kui ta ei suuda pärast lahutust ühise lapse hooldamise tõttu ise enda ülalpidamise eest hoolitseda. Ülalpidamiskohustuse vabatahtliku täitmise korral tuleb tähele panna seda, et tegemist on lahutatud abikaasale endal oleva ülalpidamispõuega, mida ei tohi segamini ajada alaealise lapse elatise nõudega. Sellest tulenevalt ei saa lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse täimiseks lugeda seda, kui näiteks kohustatud lahutatud vanem annab lapsele iga päev taskuraha või kannab tema pangakontole teatud summa, kuna sellisel juhul ei ole kohustus täidetud lahutatud abikaasale. Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse saab lugeda täidetuks üksnes siis, kui last hooldav vanem on andnud nõusoleku raha kandmiseks lapse kontole või muul viisil raha andmise lapsele. Nii on ka Riigikohus asunud seisukohale, et vanem on täitnud ülalpidamiskohustuse siis, kui ta on lapse ülalpidamiseks vajaliku raha maksnud teisele vanemale, kelle juures laps elab ja kes lapse eest hoolitseb.⁴⁸ Seega tuleneb ülalpidamispõue eristamise vajadust sellest, et kindlaks teha, kelle suhtes on ülalpidamiskohustus täidetud. Käesoleva töö kontekstis on aga problemaatiline olukord, kus eksisteerib ühel ja samal ajal kaks ülalpidamispõuet – nii lahutatud abikaasa kui ka alaealise

⁴⁸ RKTko 21.03.2007, 3-2-1-3-07. Antud seisukoha kehtivust ka praegu kehtiva PKS-i kontekstis on Riigikohus jaatanud ka oma 16.01.2013 otsuses 3-2-1-159-12.

lapse oma. Kui lahutatud abikaasa kasvatab alaealist last, siis tekib küsimus, kuidas kohustatud lahutatud abikaasa oma ülalpidamiskohustust mõlema isiku suhtes peab täitma. Käsitatud Riigikohtu seisukoha pinnalt saab öelda, et kohustatud lahutatud abikaasa peab juhul, kui tema suhtes on kaks ülalpidamisõuet ning ta soovib mõlemat või ühte nendest vabatahtlikult täita, alati täpsustama, kelle suhtes ta oma ülalpidamiskohustuse on täitnud.

2. Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus teistes Euroopa riikides

2.1. Võrdlev analüüs Eesti ja teiste Euroopa riikide õiguslike regulatsioonide vahel

2.1.1. Sissejuhatuseks

Autori hinnangul on käesoleva töö kontekstis oluline analüüsida teistes Euroopa riikides kehtivat regulatsiooni lahutatud abikaasa ülalpidamise kohta selleks, et näha, kuidas on teistes riikides lahendatud õigustatud lahutatud abikaasa õiguste kaitse küsimused ning samuti kuidas on tagatud tasakaal mõlema lahutatud abikaasa huvidega arvestamisel. Lisaks on töö kontekstis vajalik välja selgitada, kas ka teistes Euroopa riikides asub lahutatud abikaasa ülalpidamist saama õigustatud isikute seas viimasel järjekohal või on tal mõnes riigis parem positsioon, mis tagab lahutatud abikaasa suurema huvide kaitse.

Võrdluse eesmärgiks on lõpptulemusena välja selgitada see, kas Eestis oleks vajalik mõne muu Euroopa riigi näitel kehtivat regulatsiooni muuta või täiendada, et seeläbi tagada parem kaitse huvitatud osapooltele. Samuti võib võrdluse tulemusena selguda, et Eestis kehtiv regulatsioon ei vaja täiendamist ja on praegugi piisav selleks, et lahutatud abikaasa huvid oleksid kaitstud. Võrdlusest parema ülevaate saamiseks on autor püstitanud kontrollküsimused, millele vastuste analüüsimisega selgitab autor välja, mis tingimustel tekib teistes Euroopa riikides lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus ning millisel järjekohal asub lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus. Püstitatud küsimused on järgmised:

- millistel eeldustel tekib lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus?
- millised on võimalused abikaasadel ülalpidamiskohustuse osas kokku leppida?
- kuidas suhestuvad lahutatud abikaasa ja alaealise lapse ülalpidamiskohused ning millisel järjekohal asub lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus?

Parema ülevaate huvides on autor nimetatud teemade analüüsimisel erinevaid Euroopa riike võrrelnud teksti sees jooksvalt mitte iga riiki eraldi.

2.1.2. Ülalpidamiskohustuse tekkimise eeldused

Erinevates Euroopa riikides on lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse tekkimise eeldused erinevad. Siiski saab öelda, et enamikes Euroopa riikides ei ole lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse tekkimine abielu lahutuse automaatne tagajärg. Nagu Eestiski, peavad olema täidetud teatud tingimused, mille täitumise korral saab rääkida ühe lahutatud abikaasa kohustusest teist lahutatud abikaasat ülal pidada. Üldiselt aga on Euroopas loobunud süü

printsiihist ülalpidamisõiguse kontekstis (v.a teatud Euroopa riikides nagu nt Austrias⁴⁹ ja Leedus⁵⁰) ning ülalpidamiskohustuse osas on fookus suunatud pigem abieluga seotud kaotuste kompenseerimiseks.⁵¹ Nii võib üheks oluliseks lahutusega seonduvaks kaotuseks lahutatud abikaasale olla näiteks majandusliku toe kadumine või eluasemest ilma jäämine.

Eestis on kõige laiemas mõttes lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse tekkimise eelduseks õigustatud isiku abivajadus.⁵² Abivajadus võib tuleneda kahest asjaolust – esiteks, lahutatud abikaasa hooldab alla kolme aastast last ja ei suuda ennast seetõttu ise ülal pidada ning teiseks peab lahutatud abikaasa vanus või tervislik seisund olema selline, et ta ei suuda ennast ise ülal pidada. Väga sarnane regulatsioon abivajaduse määratlemisel on ka Saksa õiguses, mis on ilmselgelt olnud eeskujuks Eesti regulatsioonile. Nii saab sarnaselt Eesti regulatsioonile Saksa tsiviilkoodeksi kohaselt lahutatud abikaasa nõuda ülalpidamist siis, kuid ta hooldab ühist last või kui ta ei suuda vanuse või tervisliku seisundi tõttu ise enda ülalpidamise eest hoolitseda. Lisaks aga ka siis, kui lahutatud abikaasa on töötu või omandab haridust.⁵³

Leedu tsiviilkoodeksi⁵⁴ regulatsioon on samuti üsna sarnane Eesti ja Saksamaa regulatsioonile. Leedu tsiviilkoodeksi artikli 3.72 punkt 2 sätestab, et ülalpidamise vajalikkust eeldatakse, kui abikaasa kasvatab abielust sündinud alaealist last või ei ole oma vanuse või tervisliku seisundi tõttu võimeline töötama. Antud sätte sõnastusest aga tuleneb, et ülalpidamiskohustust üksnes eeldatakse. Kui kohustatud pool suudab antud eelduse ümber lükata, siis loogiliselt võttes ei peaks tal ülalpidamiskohustust olema. Sarnaselt Eestile sätestab ka Leedu seadus, et kui abikaasal on endal piisavalt vara või sissetulekuid, et ennast ise ülal pidada, et ole tal õigust saada teiselt abikaasalt ülalpidamist (Leedu tsiviilkoodeksi artikli 3.72 punkt 1 teine lause). Piisav vara ja sissetulek antud kontekstis tähendab sellist isiku elatustaset, kus vara ja sissetuleku mõistliku kasutamise tulemusena on isikul võimalus endale eluaset hankida, osta süüa ja riideid.⁵⁵ Üsna sarnaselt võib ka Hollandi tsiviilkoodeksi järgi lahutatud abikaasa nõuda enda ülalpidamist siis, kui tal puudub piisav sissetulek enda ülalpidamiseks ning mõistlikult võttes ei saa ka selliselt isikult oodata, et ta suudaks endale sissetulekut hankida. Kui Hollandis tuleb ülalpidamise määramisel lähtuda kahest

⁴⁹ Vt käesoleva töö alapunktist 1.1.

⁵⁰ I. Kudinaviciute-Michailoviene. Legal Regulation of Divorce in the Civil Code of the Republic of Lithuania As Compared to the CEFL Principles. – E. Örüçü, J. Mair (eds). Juxtaposing Legal Systems and the Principles of European Family Law on Divorce and Maintenance. Intersentia, 2007, p 175.

⁵¹ N. Dethloff. Op cit, p 90.

⁵² Vt RKTko 13.03.2013, 3-2-1-10-13.

⁵³ A. Dutta. Marital Agreements and Private Autonomy in Germany. – J. M. Scherpe (ed). Marital Agreements and Private Autonomy in Comparative Perspective. Oregon, 2012, p 164.

⁵⁴ Civil Code of the Republic of Lithuania. Available Online: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=404614 (15.05.2013).

⁵⁵ I. Kudinaviciute-Michailoviene. Op cit, p 176.

põhimõttest, millest üks on juba nimetatud ühe abikaasa sissetulekute puudus, kuid teiseks, teise abikaasa võimekus ülalpidamist maksta⁵⁶, siis Leedus lähtutakse printsiibist „vajadused ja võimalused“⁵⁷, mis aga oma sisu poolest on samasugune, kuna kui isikul on piisavalt sissetulekuid, siis ei ole tal ka vajadust ülalpidamiseks.

Võib öelda, et üldiselt enamikes Euroopa õigussüsteemides kehtib printsiip, mille kohaselt peavad mõlemad abikaasad ennast pärast lahutust ise ülal pidama.⁵⁸ Näiteks Saksa tsiviilseadustik sätestab sõnaselgelt, et pärast lahutust vastutavad mõlemad abikaasad üksnes enda ülalpidamise eest.⁵⁹ Kuigi Eesti perekonnaseaduses ei ole sõnaselgelt sätestatud lahutatud abikaasa enese ülalpidamise põhimõte, võib Riigikohtu hinnangul selle tuletada PKS § 74 lg-st 2, mille kohaselt peab lahutatud abikaasa võõrandama oma vara enda ülalpidamise eesmärgil, kui see on majanduslikult otstarbekas.⁶⁰ Ka Rootsis on juhtivaks põhimõtteks see, et lahutusega lõppevad kõik majanduslikud sidemed abikaasade vahel.⁶¹ See tähendab ka seda, et pärast lahutust on kumbki abikaasa kohustatud hoolitsema enda ülalpidamise eest ning ülalpidamine tagatakse lahutatud abikaasale üksnes väga erandlikel juhtudel.⁶² Rootsi regulatsioon on märkimist väärt seetõttu, et seal on lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse osas mindud Euroopas nõ kõige kaugemale ehk soovist tagada lahutatud abikaasade täielik võrdsus, on ka loobunud üldjuhul sellest, et üks lahutatud abikaasa peaks pärast lahutust teist abikaasat veel ülal pidama. Sellisest täielikkust võrdsuse tagamise soovist ongi välja kasvanud printsiip, et abielu lahutamise lõpevad kõik abieluga kaasnevad õigused ja kohustused.

Rootsis oli ülalpidamiskohustuse reformimisel kaks eesmärki, millest üks oli igasuguste majanduslike tagajärgede lõppemine pärast lahutust ning teiseks ka see, et julgustada eelkõige abielus olnud naise saama pärast lahutust majanduslikult iseseisvaks.⁶³ Võib öelda, et mõlemad eesmärgid lähtusid võrdsuse põhimõttest, kuna ühe abikaasa kohustus teist ülal pidada oleks olnud kohustatud poole suhtes ebavõrdne ning samuti, kuna reeglina oli mees see, kes sissetulekut teenis, siis pärast lahutust oleks õigustatud see, kui ka naine hakkaks endale ise elatist teenima. Samas aga ei saa öelda, et Rootsis oleks täielikult loobunud

⁵⁶ K. Boele-Woelki, B. Braat. Marital Agreements and Private Autonomy in Netherland. - J. M. Scherpe (ed). Marital Agreements and Private Autonomy in Comparative Perspective. Oregon, 2012, p 242.

⁵⁷ I. Kudinaviciute-Michailoviene. Op cit, p 177.

⁵⁸ C. Sörgjerd. Reconstructing Marriage. The Legal Status of Relationships in a Changing Society. Intersentia, 2012, p 130.

⁵⁹ A. Dutta. Op cit, p 164.

⁶⁰ RKTko 13.03.2013, 3-2-1-10-13.

⁶¹ M. Jäntherä-Jareborg. Marital Agreements and Private Autonomy in Sweden. – J. M. Scherpe (ed). Marital Agreements and Private Autonomy in Comparative Perspective. Oregon, 2012, p 377.

⁶² C. Sörgjerd. Op cit, p 110-111.

⁶³ Samas, p 131.

võimalusest, et teatud tingimustel lahutatud abikaasa siiski peaks teist abikaasat ülal pidama. Näiteks kui Hispaanias põhineb lahutatud abikaasa ülalpidamise regulatsioon just vastupidiselt põhimõttel, milleks on abikaasade ebavõrdsuse vältimine, mis aga ei tähenda alati seda, et lahutatud abikaasa vajaks ära elamiseks ülalpidamise makseid, siis Rootsi regulatsiooni kohaselt on just ühe abikaasa majanduslik olukord see, mis on tingimata vajalik ülalpidamiskohustuse tekkimiseks.⁶⁴ Seega on Rootsis ainsaks ülalpidamiskohustuse tekkimise eelduseks ühe abikaasa majanduslik abivajadus ehk olukord, kus lahutatud abikaasa ei suuda ennast majanduslikel põhjustel ise ära elatada. Majanduslik abivajadus võib aga eelkõige tuleneda isiku suutmatuses kas vanuse või tervisliku seisundi tõttu tööd teha ja endale sissetuleku hankida või kasvatab abikaasa näiteks üksi väikest last. Autori arvates ei ole tõenäoline see, et isik on suuteline tööd tegema, kuid ta seda põhimõtteliselt ei tee. Sellisel juhul ei oleks õigustatud ka ülalpidamise andmine. Nii võib öelda, et ka Eestis saab ülalpidamiskohustuse tekkimisel üldiselt lähtuda ikkagi isiku majanduslikust suutmatus ennast ülal pidada ning lõppkokkuvõttes saavad kohtute lähtekohad ülalpidamiskohustuse määramisel olla nii Rootsis kui ka Eestis üsna sarnased, olgugi, et Rootsi regulatsioon on lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse tekkimise osas oluliselt piiratum. Rootsi kohtud on aga ülalpidamiskohustuse määramise osas üsna piiravad, mida kinnitab ka see, et eelpool nimetatud printsiip, et lahutusega lõppevad kõik abielu majanduslikud tagajärjed, oli enne seadusesse kirjanemist välja kujundatud juba ka kohtupraktika poolt.⁶⁵ Enamgi veel, Rootsi kohtupraktika näitab seda, et isegi siis, kui abikaasad on olnud abielus väga pikka aega (28 aastat) ning neil on ühised lapsed, ei tähenda see seda, et ühel abikaasal oleks õigus teiselt abikaasalt ülalpidamist saada, kui selle abikaasa majanduslik olukord on piisavalt hea ning tal on ka teatud sissetulek.⁶⁶ See kinnitabki veelgi fakti, et Rootsis saab üks abikaasa teiselt abikaasalt ülalpidamist üksnes väga piiratud juhtudel. Ka Põhjamaades üldiselt (Rootsis, Norras, Soomes, Taanis ja Islandis) toimub ülalpidamise andmine endisele abikaasale väga erandlikel juhtudel.⁶⁷

Üks põhjus, miks Rootsis on mindud seda teed, et üks lahutatud abikaasa saab teiselt lahutatud abikaasalt ülalpidamist üksnes väga piiratud juhtudel, peitub Rootsi heaolu ühiskonnas ja sotsiaalsüsteemis. Nii on Rootsis levinud idee kodanike kollektiivsest majanduslikust vastutusest, mis tähendab seda, et kui isik mingil põhjusel ei suuda ennast ise ülal pidada, aitab teda selles riik, kuigi, kui lahutatud abikaasal on piisavalt varalisi vahendeid

⁶⁴ Samas, p 130

⁶⁵ Samas, p 111.

⁶⁶ M. Jänterä-Jareborg. Op cit, p 378.

⁶⁷ U. Kangas. Op cit, p 48.

ja teine lahutatud abikaasa reaalselt ka rahalist abi vajab, siis erandina eelpoolnimetatust, kohustub üks abikaasa teist ka ülal pidama.⁶⁸ Autor toetab põhimõtteliselt seisukohta, et kui üks riigi kodanik on abivajav, siis peab teda selles toetama riik, seda enam, et pärast lahutust abikaasade vahelised suhted lõppevad ning ei ole mõistlikku põhjust, miks üks isik peaks teist ülal pidama. Samas, kui üks abikaasa on siiski reaalselt abivajav ja ta ei suuda ennast ise ülal pidada ning abivajadus tuleneb näiteks abielu tagajärgedest, siis on õigustatud ka see, kui üks lahutatud abikaasast, kui ta selleks võimeline on, kannab riigiga koos sotsiaalselt vastutust ja toetab endist abikaasat. Hollandis seevastu kehtib põhimõte, et lahutatud abikaasa ülalpidamine ei ole printsipiis riigi ülesanne ning kui ühe abielu järgse kohustusena on teine lahutatud abikaasa üldjuhul kohustatud õigustatud poolt ülal pidama.⁶⁹

Kuigi näiteks Inglismaa õiguskorras ülalpidamiskohustust (inglise keeles *maintenance*) kui sellist ei tunta, on seal kasutusel termin „needs“, mis eesti keelde tõlgituna tähendab „vajadused“. Seega saab ka Inglise õiguses põhimõtteliselt lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse tekkimise peamise eeldusena rääkida ühe abikaasa abivajadusest.⁷⁰ Abivajaduse kitsam määratlemine on aga Inglise õiguse kohaselt kohtute pädevuses. Ka Belgia perekonnaõiguse reformi tulemusena on peamiseks kriteeriumiks lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse suuruse määramisel õigustatud poole vajadused, kusjuures elustandard kui selline ei ole enam peamine mõõdupuu ülalpidamiskohustuse suuruse määramisel, kuid kohtud võivad seda siiski arvestada.⁷¹ Sarnaselt Belgiale suurendati ka Saksa ülalpidamiskohustuse reformi käigus kohtute diskretsiooniõigust selle võrra, et ülalpidamiskohustuse määramisel arvestatakse nüüd eelkõige lahutatud abikaasa mõistlike vajadusi, kui elustandardi alusel ülalpidamiskohustuse suuruse määramine osutub kohustatud abikaasa suhtes ebaõiglaseks.⁷² Seega saab järeldada, et kui näiteks abikaasal puudub ülalpidamiseks mõistlik vajadus ning varasema elustandardi tagamine oleks kohustatud poolele ilmselgelt ebaõiglane, võib kohus jätta õigustatud abikaasa kasuks ülalpidamise välja mõistmata. Autori arvates on nimetatud reformid mõlema abikaasa huve kaaludes igati õigustatud, sest õigustatud abikaasa elustandardi säilitamine kohustatud abikaasa vara arvelt pärast lahutust tasemel, mis oli abielu ajal, ei ole mõistlik, kui õigustatud poolel pole ülalpidamiseks mingit vajadust ning ta suudaks enda vara arvelt ise piisavat ülalpidamist pakkuda. Vastupidine olukord oleks kunstlik ebavõrdsuse loomine, mis ei ole aga ühe poole

⁶⁸ Samas, p 133.

⁶⁹ K. Boele-Woelki, B. Braat. Op cit, p 242.

⁷⁰ Vt E. Cooke. Marital Property Agreements and the Work of the Law Commission for England and Wales. – K. Boele-Woelki, J. Miles, J. M. Scherpe (eds). The Future of Family Property in Europe. Intersentia, 2011, p 106.

⁷¹ W. Pintens. Marital Agreements and Private Autonomy in France and Belgium. – J. M. Scherpe (ed). Marital Agreements and Private Autonomy in Comparative Perspective. Oregon, 2012, p 76.

⁷² A. Dutta. Op cit, p 165.

suhtes õiglane. Eriti kui abielu kehtis lühikest aega ning õigustatud lahutatud abikaasa elustandard pikka aega enne abielu oli märkimisväärselt madalam.

2.1.3. Ülalpidamiskohustuse osas kokkuleppimine

Ülalpidamislepingu sõlmimise regulatsioon on Euroopas üsna erinev. Ülalpidamislepingu sõlmimise lubatavus võib sõltuda ka sellest, kuidas üldiselt käsitletakse vastavas õigussüsteemis abikaasade varasuhteid. Suures osas võib jagada Euroopas kehtivad põhimõtted kaheks. Esiteks, ülalpidamislepingu sõlmimine on lubatud lahutuse ajal või pärast seda ning teiseks, ülalpidamislepingu sõlmimine on lubatud üksnes enne abielu või abielu ajal. Selline liigitus on tingitud ka erinevate õigussüsteemide eripärast, kus Kontinentaal-Euroopa õigussüsteemis käsitletakse abikaasade abielulisi varasuhteid ja abielujärgset ülalpidamiskohustust erinevate instituutidena, kuid *common law* õigussüsteemis spetsiaalselt liigitust üldiselt ei ole.⁷³

Nii ei ole näiteks Poolas ega Norras lubatud ülalpidamislepingu sõlmimine abielu kestel, vaid üksnes lahutuse protsessi käigus. Samas kui Hollandis peab vastav leping olema sõlmitud just abielu jooksul, kuid mitte enne abielu sõlmimist.⁷⁴ Ka Prantsusmaa tsiviilkoodeksi järgi on ülalpidamislepingu sõlmimine võimalik üksnes lahutusprotsessi käigu, kuid keelatud enne abielu ja abielu jooksul.⁷⁵ Nagu näha on regulatsioonid risti vastupidised ning Eesti regulatsioon on sarnane pigem Hollandi regulatsioonile ning samamoodi räägib Eesti perekonnaseadus abikaasade vahel sõlmitavast ülalpidamislepingust, millest tulenevalt saab järeldada, et üksnes abielus olevad isikud saavad sellise lepingu sõlmida. Itaalias aga on põhjendatud ülalpidamislepingu sõlmimise lubatavus üksnes ühise lahutuse avalduse korral sellega, et enne abielu või selle jooksul sõlmitud ülalpidamisleping on tühine seetõttu, et see rikub põhimõtet abielu õiguslikke tagajärgede võimalikkusest.⁷⁶ Sarnaselt on ka Austria õiguses ette nähtud abikaasadevahelise ülalpidamislepingu sõlmimine, kui lahutus toimub vastastikkusel kokkuleppel, kuid see on juba otseselt seadusega nõutud.⁷⁷

Võib öelda, et ülalpidamislepingu sõlmimine, kuigi erinevate reservatsioonidega, on lubatud kõikides kaasaegsetes õigussüsteemides. See tuleneb üldisest lepingute sõlmimise vabaduse printsiibist, mis on Kontinentaal-Euroopa tsiviilõiguse üheks aluspõhimõtteks. Kui Eesti

⁷³ N. Dethloff. Op cit, p 81.

⁷⁴ Samas, p 82.

⁷⁵ J. Godard, G. Henaff. France and the Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance Between Former Spouses. – E. Örucü, J. Mair (eds). Juxtaposing Legal Systems and the Principles of European Family Law on Divorce and Maintenance. Intersentia, 2007, p 35.

⁷⁶ Samas.

⁷⁷ S. Ferrari. Op cit, p 54-55.

perekonnaseadus loeb tühiseks sellised ülalpidamislepingud, milles on lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus välistatud või, mis ebamõistlikult piiravad ülalpidamiskohustust, siis näiteks Saksa kohtud on poolte lepinguvabadus põhimõtet laiendanud sedavõrd, et Saksa tsiviilkoodeksi säte⁷⁸, mis näeb ette, et abikaasadel on õigus sõlmida lahutusjärgse ülalpidamise osas kokkuleppeid, võimaldab pooltele ka vabaduse lahutusjärgne ülalpidamiskohustus üldse välistada.⁷⁹ Autori arvates võib aga see olla tulevikus võimaliku abivajava abikaasa suhtes äärmiselt ebaõiglane, sest näiteks ülalpidamiskohustuse välistamise kokkuleppe sõlmimisel ei eelda kindlasti kumbki abikaasa, et tulevikus võib teda tabada selline terviserike, mis ei võimalda tal enam ise sissetulekut hankida ja seega ta vajab ülalpidamist. Näiteks on Prantsusmaa Ülemkohus õigustanud ülalpidamislepingu sõlmimise lubamatust abielu jooksul või enne abielu just sellega, et kui üks abikaasades loobub juba mitu aastat ette õigusest saada ülalpidamist, siis on see talle kahjulik, kuna selline loobumine peaks olema lubatud üksnes siis, kui ta täielikult teab, milline on lahutuse majanduslik tagajärg temale endale.⁸⁰ Lahutuse tegelikku majanduslikku tagajärge saab ta näha aga üksnes lahutuse protsessi käigus ning järelikult on tal alles siis piisavalt teavet otsustamiseks, kas ta loobub tulevases ülalpidamisõigusest või mitte. Sellest tulenevalt leiab autor, et Eestis kehtiv regulatsioon, mis keelab abielujärgse ülalpidamiskohustuse välistamise, on õigustatud ja kaitseb paremini mõlema abikaasa huve, kuna mitmed aastad ette sõlmitud lepingud võivad tulevikus osutada üsna kahjulikuks. Eelpool käsitletust saab järeldada ka seda, et Prantsusmaal on aga võimalik ülalpidamiskohustus välistada, kuid see võimalus ei too suure tõenäosusega kaasa loobujale kahjulikke tagajärgi, kuna ta saab seda teha üksnes lahutuse käigus, mil on selge, kui suur osa abikaasade varast kummalegi abikaasale jääb.

Ka Euroopas on üldlevinud põhimõtted, mille järgi peab ülalpidamisleping olema sõlmitud silmas pidades hea usu ja mõistlikkuse põhimõtet, see ei tohi olla ebaõiglane ja sisult absurdne või liialt ühe abikaasa huvide poole kaldu. Märkimist väärne on aga autori hinnangul see, et näiteks Prantsusmaa, Itaalia ja Hispaania tsiviilkoodeksites sisaldub keeld, mille kohaselt ei või abikaasade vaheline ülalpidamisleping olla vastuolus lapse huvidega.⁸¹ Tegu ei ole mitte abikaasadevahelise kokkuleppega lapse ülalpidamise kohta, vaid abikaasade vastastikkuse ülalpidamise kohta. Sellest tulenevalt tekib küsimus, kas Eestis on võimalik näiteks abikaasade vahel ülalpidamiskohustuse reguleerimisel ka kokku leppida lapse

⁷⁸ Saksamaa tsiviilkoodeksi (BGB) § 1585c sätestab sarnaselt Eesti perekonnaseaduse §-le 78, et abikaasad võivad sõlmida kokkuleppeid seoses lahutusjärgse ülalpidamise kohustusega. Vt Saksamaa tsiviilseadustik. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p5222 (10.05.2013).

⁷⁹ A. Dutta. Op cit, p 171.

⁸⁰ J. Godard, G. Henaff. Op cit, p 35.

⁸¹ N. Dethloff. Op cit, p 83.

ülalpidamiskohustuse välistamine või oluline vähendamine õigustatud lahutatud abikaasa kasuks. PKS § 78 lg 2 reguleerib küll üksnes abikaasade vahelist ülalpidamiskokkuleppe lubatavust, kuid samas sätestab PKS § 109, et kokkulepe, millega välistatakse ülalpidamiskohustuse täitmine tulevikus või piiratakse ülalpidamiskohustust ebamõistlikult, on tühine. Sisult on selline piirang sama, mis lahutatud abikaasade ülalpidamise korral, kuid reguleerib üldiselt ülalpidamiskohustuse kokkuleppe lubatavust. Seega saab asuda seisukohale, et ka Eestis on lapse huve kahjustav abikaasade vaheline ülalpidamiskokkulepe tühine, kuigi otseselt ei ole seaduses lapse huvide kahjustamist kui ühte ülalpidamiskokkuleppe tühisuse alust välja toodud. Nii ei ole ka näiteks Saksamaal lubatud abikaasadel omavahel muuta abikaasade ühise lapse ülalpidamisnõuet, mis lapsel on ühe abikaasa vastu.⁸² Samuti on Hollandi regulatsiooni kohaselt tühine vanemate kokkulepe ühe vanema lapse ülalpidamiskohustusest vabastamise kohta.⁸³

2.1.4. Ülalpidamist saama õigustatud isikute järjekoht

Euroopa perekonnaõiguse printsiipide kohaselt tuleks kohtutel kohustatud abikaasa ülalpidamiskohustuse täitmise võimekuse määramisel anda eelis kohustatud lahutatud abikaasa alaealise lapse ülalpidamisnõudele.⁸⁴ See tähendab seda, et kui tegemist on ülalpidamisnõuete konkurentsi, siis tuleks alati eelistada alaealise lapse nõuet ning eelkõige täita lapse ülalpidamiskohustus ja seejärel teiste õigustatud isikute nõue. Nii on see ka põhimõtteliselt Eesti regulatsioonis, kus alaealine laps ja abikaasa asuvad oma ülalpidamisnõudega samal esimesel järjekohal. Samas lahutatud abikaasa ülalpidamisnõude selget järjekohta ei ole võimalik seadusest välja lugeda. Kuigi Põhjamaade seadused ei sisalda ühtegi kindlat reeglit lapse ülalpidamisnõude prioriteetsuse kohta, on sealne kohtupraktika siiski alaealise lapse nõude prioriteetsust tunnustanud.⁸⁵ Samuti ei ole Prantsusmaa tsiviilkoodeksis ühtegi selget reeglit ülalpidamisnõuete järjekohtade kohta.⁸⁶ Autori hinnangul võib öelda, et huvitatud osapoolte seisukohast võib-olla tegu mõnevõrra õiglasema regulatsiooniga, kuna seadus ei anna otseselt kellelegi eelist. Seega on kohtutel vaidluse lahendamisel igal juhtumil lähtuda konkreetsetest asjaoludest, mis võib lõpptulemusena viia õiglasema otsuseni. Nii peab Prantsusmaal kohtunik ülalpidamise määramisel arvesse võtma nii õigustatud lahutatud abikaasa vajadusi kui ka teise lahutatud abikaasa (varalisi) vahendeid,

⁸² A. Dutta. Op cit, p 171.

⁸³ C. G. Jeppesen De Boer. Joint Parental Authority. a comparative legal study on the continuation of joint parental authority after divorce and the breakup of a relationship in Dutch and Danish law and the CEFL principles. Intersentia, 2008, p 257.

⁸⁴ U. Kangas. Op cit, p 52.

⁸⁵ Samas.

⁸⁶ J. Godard, G. Henaff. Op cit, p 33.

s.h ka kohustust ülal pidada lapsi.⁸⁷ Seega toimub ülalpidamise määramine eelkõige lähtudes isikute vajadustest ja võimalustest.

Kontinentaal-Euroopa õigusruumist mõnevõrra erinevas Inglise õigusruumis on kohtupraktika asunud eelpool kirjeldatule üsna sarnasele seisukohale, et igal lapsel peaks olema esimene õigus saamaks ülalpidamist. Samas aga ei ole Inglise õiguses lapse prioriteetsus niivõrd selgelt välja toodud, kui näiteks Euroopa perekonnaõiguse printsiipides ning isegi kohtud on öelnud, et „esimene“ ei tähenda, et see oleks „ülimuslik“. ⁸⁸ Seega tulenevalt *common law* õigusruumi eripärast on lapse ülalpidamisnõude prioriteetsus leidnud tunnustust kohtupraktikas, kuigi Inglise regulatsioonis antud põhimõtte sõnaselgelt ei väljendu. Nii eksisteerib ka Türgi regulatsioonis ülalpidamisnõuete järjestuse osas ebaselgus, kuna Türgi tsiviilkoodeks ei määratle täpselt erinevate ülalpidamisnõuete järjekohta ning kohtutel on selles osas diskretsiooniõigus. Samas saab Türgi tsiviilkoodeksist siiski tuletada lapse ülalpidamisnõude prioriteetsuse, kuna alanejate ja ülenejate sugulaste ülalpidamisnõuded on nõuete hierarhias kõrgemal positsioonil.⁸⁹

2.2. Vahekokkuvõtte ning võimalikud ettepanekud Eestis kehtiva regulatsiooni muutmiseks või täiendamiseks

Eelpool käsitletud võrdluse tulemusena saab öelda, et Eestis kehtiv perekonnaõiguse regulatsioon lahutatud abikaasa ülalpidamise kohta on teiste Euroopa riikidega võrreldes üsna kaasaegne ja sarnaneb paljuski teistes Euroopa riikides kehtivate regulatsioonidega. Kuna Eestis toimus perekonnaõiguse reform üsna hiljuti, siis on uue perekonnaseaduse vastuvõtmisel jõutud arvesse võtta ka Euroopa perekonnaõiguse printsiipides soovitatut, mida aga paljudes teistest Euroopa riikides veel teha ei ole jõutud.

Võib öelda, et kõige kaasaegsem lahutatud abikaasa ülalpidamise regulatsioon on Põhjamaades ja eelkõige Rootsis. Kaasaegsus antud kontekstis tähendab aga seda, et lahutatud abikaasal on võimalik ülalpidamist saada väga piiratud juhtumitel. Võib öelda ka seda, et üldine suund lahutatud abikaasa ülalpidamisõiguse andmisel on lähtumine võrdsuse põhimõttest. Kui varasemalt kehtis arusaam, et naine on alati abielus ja ka lahtusel nõrgem pool, kes vajab kaitset, siis tänapäeval see enam nii ei ole. Kõige selgemini väljendubki

⁸⁷ Samas.

⁸⁸ R. Probert. England and Wales Juxtaposed to the European Principles of Family Law. – E. Örüçü, J. Mair (eds). Juxtaposing Legal Systems and the Principles of European Family Law on Divorce and Maintenance. Intersentia, 2007, p 69.

⁸⁹ E. Örüçü. Turkish Family Law Facing the Principles of European Family Law. – E. Örüçü, J. Mair (eds). Juxtaposing Legal Systems and the Principles of European Family Law on Divorce and Maintenance. Intersentia, 2007, p 207.

selline arusaam Rootsi õiguslikus regulatsioonis. Autor on seisukohal, et ka Eestis on lahutatud abikaasale ülalpidamise andmine pigem erand kui reegel. Seda eelkõige seetõttu, et perekonnaseaduses on üsna täpselt piiritletud, millistel juhtumitel lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus tekib. Sisuliselt on lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse tekkimise eelduseks isiku abivajadus, mis võib tuleneda kas sellest, et isik kasvatab abielust sündinud alla kolme aastast last või isik ei suuda oma vanuse või tervisliku seisundi tõttu ise ennast ülal pidada ja sissetulekut hankida. Kohtutel on aga nimetatud asjaolude kindlakstegemisel üsna suur diskretsiooniõigus, mis autori hinnangul on ka loomulik, kuna seaduses ei ole võimalik üksikasjalikult abivajaduse kriteeriumeid paika panna. Euroopa perekonnaõiguse printsiipide järgi oli kuus põhilist kriteeriumi, mille järgi hinnata abikaasa abivajadust, millest lähtuvalt kohustada teist abikaasat esimest ülal pidama: 1. abikaasa töövõimekus, vanus ja tervis; 2. lapse hooldamine; 3. kohustuste hulk abielu ajal; 4. abielu kestus; 5. elustandard abielu kestel ning 6. igasugune uus abielu või pikaajaline suhe. Sisuliselt on peaaegu kõik antud kriteeriumid ülalpidamiskohustuse tekkimisel ja selle suuruse määramisel sätestatud ka perekonnaseaduses. Välja arvatud kohustuste hulga arvestamine abielu ajal ning uude pikaajalisse suhtesse astumine õigustatud abikaasa poolt, millest viimast tuleks autori arvates kaaluda ka Eesti regulatsiooni ülevõtmist.

Tulenevalt eelöeldust, tuleks autori arvates perekonnaseadust täiendada veel ühe ülalpidamiskohustuse lõppemise alusega. Nimelt, arvestades seda, et tänapäeva üldine trend on see, et abiellutakse vähem⁹⁰, kuid ollakse nõ vabaabielulistes suhetes, siis tuleks lugeda ülalpidamiskohustus lõppenuks ka sellisel juhul, kui õigustatud lahutatud abikaasa on uuesti asunud pikaajalisse suhtesse. Kusjuures Tallinna Ringkonnakohus on asunud seisukohale, et asjaolud, et õigustatud lahutatud abikaasa on pärast lahutust asunud uuesti abielu-sarnasesse suhtesse ning et PKS-is sätestatud ülalpidamiskohustus lõpeb uuesti abiellumisega, annavad koosmõjus aluse kohustatud endise abikaasa vabastamiseks ülalpidamiskohustuse täitmisest.⁹¹ Seega on kohus põhimõtteliselt toetanud seisukohta, et endise abikaasa uuesti abielu-laadsesse pika-ajalisse suhtesse astumine võib olla aluseks lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse lõppemiseks. Autori arvates oleks optimaalne aeg, mil isik tuleks lugeda pikaajalises suhtes olevaks 3-5 aastat, olenevalt konkreetse juhtumi asjaoludest Seega tuleks PKS § 79 täiendada nii, et ülalpidamiskohustus lõppeb ka siis, kui isik on olnud pikaajalises suhtes teatud periood (3-5 aastat). Selline regulatsioon oleks õigustatud ja tagaks kohustatud lahutatud abikaasa huvidega parema arvestamise ja väldiks selle abikaasa ebamõistlikku koormamist. Nii võiks

⁹⁰ Vt abielude statistika. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=RV047&lang=2> (15.05.2013).

⁹¹ TlnRgKo 21.03.2011, 2-09-71705.

õigustatud abikaasa vältida abiellumist just sellel põhjusel, et mitteabielulises suhtes olles võib ta teiselt ammu lahutatud abikaasalt saada ülalpidamist, kui ülalpidamise andmise alused endiselt eksisteerivad. Autori hinnangul tuleks aga teise isikuga pikaajalise kooselu puhul eeldada, et abivajavat lahutatud abikaasat toetab ja peab üleval see isik, kellega ta realselt koos elab, mitte endine abikaasa, kellega igasugused perekondlikud suhted on juba ammu lõppenud.

Autori hinnangul on mõnevõrra ebaselge ka perekonnaseaduse regulatsioon ülalpidamislepingu kohta. Mitmes Euroopa riigis⁹² on ülalpidamislepingu sõlmimine lubatud abielu lahutuse protsessi käigus või ka pärast lahutust. Eesti regulatsioonist võib aga järeldada, et ülalpidamislepingu saavad sõlmida üksnes abikaasad. Nii ütleb PKS § 78 lg 1, et notariaalselt tõestatud kokkuleppega võivad abikaasad lahutusjärgse ülalpidamiskohustuse kindlaks määrata erinevalt käesolevas jaos sätestatust. Abikaasa staatus saab olla üksnes abielu kestel. Põhimõtteliselt on ka lahutamise protsessi käigus abikaasad veel abielus ning saab rääkida ka abikaasade vahelisest ülalpidamislepingust, sest abielu lõppeb üksnes lahutusega ja seni kuni lahutust pole toimunud on isikud veel ametlikult abielus. Samas aga ei ole perekonnaseaduse PKS § 78 lg 1 sõnastus piisavalt selge, et saaks öelda, et ülalpidamislepingu sõlmimine on võimalik ka lahutusprotsessi käigus, kus abielu sisuliselt on juba lõppenud, kuid abielu ei ole veel ametlikult lahutatud. Ka perekonnaseaduse seletuskirjast ei nähtu, millisel ajahetkel on ülalpidamislepingu sõlmimine antud sätte kontekstis võimalik. Olukord, kus lahutusprotsessi käigus ei ole võimalik ülalpidamislepingut sõlmida, kahjustab autori hinnangul oluliselt mõlema abikaasa õigusi ning on vastuolus ka lepinguvabaduse põhimõttega. Vastupidi, just see, et lahutuse käigus suudavad pooled kokkuleppele jõuda ja tulevase ülalpidamiskohustuse osas teatud lahenduse leida, on mõlema poole huve arvestades täiesti mõistlik ning peaks seega olema isegi soovitatav. Sellest tulenevalt peaks perekonnaseaduses olema selgelt sätestatud, et ülalpidamislepingu sõlmimine on lubatud ka lahutamise protsessi käigus.

Omaette küsimus on aga see, kas ülalpidamislepingu sõlmimine peaks olema võimalik ka pärast abielu ametlikku lahutamist. Autor on seisukohal, et tulenevalt lepinguvabaduse põhimõttest, peaks ka see olema lubatud, kuigi perekonnaseadus sellist võimalust hetkel ette ei näe. Kui Saksamaa kohtud on lepinguvabaduse põhimõtte järgmisel läinud isegi nii kaugele, et on tunnustanud võimalust abikaasadel üldse ülalpidamiskohustus välistada⁹³, siis ei ole autori arvates ühtegi mõistlikku põhjust sellel, miks peaks lepinguvabaduse põhimõtet

⁹² Nt Norras, Poolas, Prantsusmaal, vt lähemalt käesoleva töö alapunktis 2.1.3.

⁹³ Vt käesoleva töö alapunktist 2.1.3, lk 30.

Eestis selliselt piirama, et lahutatud abikaasad ei ole võimalust ülalpidamiskohustuse osas kokku leppida ka pärast abielu lahutamist. Samas, kui lepingu sõlmimine on lubatud lahutusprotsessi käigus, siis peaksid abikaasad suure tõenäosusega ülalpidamise osas kokkuleppele jõudma selle käigus, vastasel korral otsustab ülalpidamise andmise kohus. Samas ei näe autor ühtegi põhjust, miks ei võiks lahutatud abikaasad ka pärast kohtu otsust ülalpidamise kohta, ülalpidamiskohustuse andmises teisiti kokku leppida.

Kokkuvõte

Käesoleva töö eesmärgiks oli analüüsida, kuidas on lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustusest ja selle täitmisest mõjutatud puudutatud isikute õigused ja huvid ning võrdleva analüüsi käigus välja selgitada, kuidas on nii Eestis kui ka muudes Euroopa riikides tagatud selliste isikute huvide tasakaal. 1. juulil 2010 jõustus Eestis uus perekonnaseadus, millega muudeti suures osas ka lahutatud abikaasa ülalpidamise regulatsiooni. Käesolev töö käsitles lahutatud abikaasade õiguste ja huvide kaitse küsimusi uue perekonnaseaduse regulatsiooni valguses.

Eesmärgi saavutamiseks püstitas autor töös järgmised uurimisküsimused, millele analüüsi ja võrdluse tulemusena töös on vastatud: 1. millistel tingimustel tekib lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus; 2. kuidas määratleda õigustatud lahutatud abikaasa abivajadus ja mil määral mõjutab kohustatud lahutatud abikaasa varaline seisund ülalpidamiskohustuse täitmist; 3. kas ja mil määral saavad ülalpidamiskohtade konkurentsil kahjustada õigustatud lahutatud abikaasa huvid; 4. kuidas on teistes Euroopa riikides reguleeritud lahutatud abikaasa ülalpidamine ning kuidas on tagatud õigustatud lahutatud abikaasade huvide kaitse arvestades ka kohustatud abikaasa õigusi; 5. kas ja kuidas võiks muuta või täiendada Eestis kehtivat regulatsiooni lahutatud abikaasa kohta, et tagada huvitatud poolte parem õiguste kaitse.

Töö eesmärgi saavutamiseks analüüsis autor Eestis kehtivat perekonnaseaduse regulatsiooni ja võrdles seda teiste Euroopa riikide vastavate regulatsioonidega. Analüüsi käigus kasutas autor erinevata eriala asjatundjate erialakirjanduses ning ajakirjades väljendatud teoreetilisi seisukohti ning seostas neid Eestis kehtiva õigusliku regulatsiooniga. Samuti analüüsis autor mitmeid asjakohaseid Riigikohtu ja muude kohtute lahendeid eesmärgiga anda vastused töös püstitatud küsimustele. Samuti kasutas autor võrdlust teiste Euroopa riikide regulatsioonidega leidmaks vastuseid küsimustele, kuidas on teistes riikides töö teemaga haakuvaid küsimusi lahendatud. Töös on autor teinud järgmised järeldused.

Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse tekkimise üldiseks eelduseks on lahutatud abikaasa abivajadus, mis võib tuleneda asjaolust, et lahutatud abikaasa ei suuda ennast kuni kolme aastase ühise lapse hooldamise tõttu ise ülal pidada või lahutatud abikaasa abivajadus, mis tuleneb tema vanusest või tervislikust seisundist. Abivajaduse määratlemise täpsemaid kriteeriume ei ole Eesti õiguslikus regulatsioonis paika pandud ning abivajaduse kindlaks tegemine on suuresti kohtu diskretsiooniõigus. Autor leiab, et abivajaduse täpsete

kriteeriumide seaduses sätestamine ei olegi vajalik, kuna see võib piirata huvitatud osapoole õigusi, sest kohtu suurema otsustusõiguse korral saab kohus alati lähtuda konkreetse juhtumi asjaoludest, mis tagab poolte parema huvide arvestamise just sel hetkel. PKS § 73 lg 1 ja lg 2 koos tõlgendades saab asuda seisukohale, et abivajadus lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse alusena tähendab seda, kui lahutatud abikaasa on nii vana, et ei suuda tööl käia või muul moel sissetulekut hankida või ei võimalda tema tervislik seisund rahalisi vahendeid hankida. Lisaks on lahutatud abikaasal abivajadusest tulenev ülalpidamise nõudmise õigus üksnes siis, kui tal ei ole vara, mida rahaliste vahendite (sissetuleku) hankimiseks müüa, mis on Riigikohtu hinnangul kooskõlas ülalpidamiskohustuse üldise mõtte ja ka põhiseadusest tuleneva põhimõttega, mille kohaselt ülalpidamist tuleb pakkuda inimesele, kes ülalpidamist ka realselt vajab.

Lahutatud abikaasa ülalpidamine seoses alla kolme aastase lapse hooldamisega on tihedalt seotud lapse huvide kaitsega ning abikaasa ülalpidamisvajadus tuleneb eelkõige sellest, et ta suudaks pakkuda lapsele täisväärtuslikku elu. Nii on kohtupraktikas leitud, et kui abikaasal puudub piisav sissetulek seoses ühise lapse kasvatamisega, siis ei saa tema suutlikkust ennast ülal pidada siduda kohustusega enne lapse 3-aastaseks saamist tööle asuda, kuid teisalt võib sellisel vanemal olla piisavalt sellist vara või muidu sissetulekut, et ennast ise ülal pidada. Seega ei ole õiglane nii lapse kui ka last ülal pidava lahutatud abikaasa suhtes see, kui tema ülalpidamise andmise vältimatuks eelduseks lugeda tema töölkäimine, mis ei võimalda tal täielikult pühenduda alla 3-aastase lapse kasvatamisele.

Praegu kehtivas perekonnaseaduses ei ole kohustatud lahutatud abikaasa varaline seis üheks ülalpidamiskohustuse tekkimise otseseks eelduseks, kuid PKS § 76 lg 2 kohaselt võib kohus vabastada endise abikaasa ülalpidamiskohustusest niivõrd, kui võrd see abikaasa ei ole tema muid kohustusi ja varalist seisundit arvestades suuteline andma ülalpidamist saama õigustatud abikaasale ülalpidamist ilma enese tavalist ülalpidamist kahjustamata. Seega peab kohus ülalpidamise nõude lahendamisel alati hindama mõlema poole huve ning arvestama mõlema abikaasa varalist seisundit ja ka abivajadust, mis on kooskõlas ka üldise ülalpidamiskohustuse mõttega ning põhiseadusest tuleneva põhimõttega, et üksnes ka tegelikult abi vajav isik on õigustatud ülalpidamist saama. See kannab eelkõige kohustatud lahutatud abikaasa kaitse eesmärki, kuna on ebamõistlik kohustada isikut maksma elatist igal juhul, olenemata tema varalisest seisundist ning olenemata sellest, kas õigustatud lahutatud abikaasal on endal piisavalt vara, mille kasutamise või käsutamise teel endale sissetulekut hankida.

Kuna ülalpidamislepingu saavad abikaasad sõlmida üksnes notariaalselt, siis võib see asjaolu olla üheks põhjuseks, miks abikaasadel on kasulik selline leping sõlmida. Notaril on õiguse sisu selgitamise kohustus ning sellest tulenevalt peab notar abikaasadele selgitama ka ülalpidamislepinguga kaasnevat õigusi ja kohustusi, mis autori hinnangul aga tagab selle, et abikaasad saavad paremini aru tulevase ülalpidamiskohustuse sisust ja see võib vähendada tulevase vaidlusi. Samas ei ole Eesti regulatsioonis aga täpsustatud seda, kas abikaasad võivad ülalpidamislepingu sõlmida juba abiellumisel või saab seda teha näiteks üksnes pärast lahutamist, kui reaalselt lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustusest rääkida saab. PKS § 78 grammatilise tõlgenduse järgi võib öelda, et ülalpidamiskokkuleppe sõlmimine on võimalik üksnes enne abielu lahutamist, mis autori hinnangul on abikaasa õigusi liigselt kitsendav ja ei pruugi kooskõlas olla ka üldise lepinguvabaduse põhimõttega. Kui abielu on kestnud väga pikka aega ning alguses sõlmiti ka ülalpidamisleping, siis võib lahutuse hetkeks olla tegelik olukord oluliselt teistsugune kui lepingu sõlmimise ajal. Seega peaks olema abikaasadel võimalus sõlmida ülalpidamisleping ka lahutusprotsessi kestel. Sellest tulenevalt tuleks autori hinnangul ka perekonnaseaduses selgelt sätestada võimalus sõlmida ülalpidamisleping ka lahutuse käigus või isegi pärast lahutust.

Perekonnaseaduse § 98 lg 1 kohaselt, kui ülalpidamist saama õigustatud isikuid on mitu ja ülalpidamiskohustuslane ei ole võimeline neile kõigile ülalpidamist andma, siis eelistatakse alaealist last teistele lastele, lapsi kaugema astme alanejatele sugulastele, alanejat sugulast ülenejale sugulasele ning ülenejate sugulaste puhul lähema astme sugulast kaugema astme sugulasele. Kuna lahutatud abikaasa ei kuulu mitte ühegi viimati nimetatud isiku hulka, võib öelda, et lahutatud abikaasa ülalpidamisnõue asub tagapool nimetatud sättes märgitud isikute ülalpidamisnõuet, kuigi seaduses ei ole selgelt kirjas, millisel järjekohal lahutatud abikaasa ülalpidamisnõue asub. Sellest tulenevalt saba öelda, et ülalpidamisnõuete konkurentsivõime võib lahutatud abikaasa suure tõenäosusega ülalpidamisest ilma jääda.

Üldiselt on Euroopas loobutud süü printsibiist ülalpidamisõiguse ning ülalpidamiskohustuse osas on fookus suunatud pigem abieluga seotud kaotuste kompenseerimiseks. Enamikes Euroopa õigussüsteemides kehtib printsip, mille kohaselt peavad mõlemad abikaasad ennast pärast lahutust ise ülal pidama. Saksa tsiviilseadustik on see sätestatud sõnaselgelt. Riigikohtu hinnangul võib eesti õiguses selle tuletada PKS § 74 lg-st 2, mille kohaselt peab lahutatud abikaasa võõrandama oma vara enda ülalpidamise eesmärgil, kui see on majanduslikult otstarbekas. Euroopa kõige modernsem ülalpidamise regulatsioon on Rootsi, kuna seal on lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse osas mindud Euroopas nõ kõige kaugemale ehk

soovist tagada lahutatud abikaasade täielik võrdsus, on ka loobunud üldjuhul sellest, et üks lahutatud abikaasa peaks pärast lahutust teist abikaasat veel ülal pidama ning ülalpidamiskohustus tekib üksnes väga piiratud juhtudel. Praktiliselt kõik Euroopa õigussüsteemid lähtuvad lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse tekkimisel õigustatud lahutatud abikaasa abivajadusest, kuid samuti arvestatakse paljudes süsteemides ka kohustatud abikaasa varalist seisundit. Samas on aga abivajaduse konkreetse sisu määratlemine sageli kohtu diskretsiooniõigus nagu ka Eestis.

Ülalpidamislepingu sõlmimise regulatsioon on Euroopas üsna erinev. Ülalpidamislepingu sõlmimise lubatavus võib sõltuda ka sellest, kuidas üldiselt käsitletakse vastavas õigussüsteemis abikaasade varasuhteid. Suures osas võib jagada Euroopas kehtivad põhimõtted kaheks. Esiteks, ülalpidamislepingu sõlmimine on lubatud lahutuse ajal või pärast seda ning teiseks, ülalpidamislepingu sõlmimine on lubatud üksnes enne abielu või abielu ajal.

Nii Kontinentaal-Euroopa kui ka *common law* õigussüsteemides on üldtunnustatud põhimõtteks see, et ülalpidamiskohtu osas on alaealine laps alati esimesel järjekohal. Samas ei ole enamikes regulatsioonides, nagu ka Eestis, selgelt täpsustatud, millisel järjekohal asub lahutatud abikaasa ülalpidamiskohtu. Sellest tulenevalt saab öelda, et lahutatud abikaasa võib ülalpidamiskohtu konkurentsi korral ülalpidamisest ilma jääda.

Kuna tänapäeval on üha levinum vaba-abielulistest suhetes olemine, siis oleks autori arvates mõistlik ja õiglane sätestada perekonnaseaduses ühe ülalpidamiskohustuse lõppemise alusena ka õigustatud lahutatud abikaasa abielu-laadsesse pika-ajalisse suhtesse astumine. Sellist võimalust on põhimõtteliselt toetanud ka Eesti kohtupraktika. See tagaks paremini kohustatud abikaasa õiguste kaitse, kuna ei oleks õiglane see, kui lahutatud abikaasa peab üleval teist lahutatud abikaasat, kui viimane on uuesti astunud abielu-laadsesse pika-ajalisse suhtesse ning ta peaks ülalpidamist saama praeguselt elukaaslaselt.

Maintenance of Former Spouse

Summary

Due to fact that Estonian family law legislation has changed since July 1st 2010 and there is a new Family Act (FA), it is necessary in author's opinion, to analyze the new regulation of maintenance of former spouse in Estonia to see what consequences it brought to involved parties like former spouses and also to juvenile child.

The author of present bachelor's thesis has set up a purpose of this thesis to examine and analyze, how the maintenance of former spouse and its fulfilment influences the interests of former spouses and juvenile child and also in a way of comparative analyze to find out, how is in Estonia and also in other European countries secured the balance of interests of named persons. These persons in present context are former spouses and their children.

To achieve the purpose of this thesis the author finds answers to following examine-questions:

- in what conditions the maintenance of former spouse shall occurs;
- in what way the need of creditor former spouse has to be specified and how the financial situation of debtor former spouse shall affect the fulfillment of maintenance duty;
- if and in what extent the interest of creditor former spouse shall be damaged in competition of maintenance claims;
- how is in other European countries regulated the maintenance of former spouse and how is granted the protection of interest of creditor former spouse also taking into consideration the rights of debtor former spouse;
- if and how the Estonian regulation would be amended or changed in order to grant the better protection of interests of involved parties;

In order to find answers to the questions raised in the thesis, the author has used an analytical and comparative method. Also the author has made comparisons with relevant European countries regulations and with the legal texts which are the sources of this thesis. The sources of the thesis are, in addition to Estonian-language law literature and relevant case law, mainly English sources, as well as foreign laws.

The thesis is divided into two chapters. In the first chapter the author analyzes the legal nature of the maintenance duty of former spouse. In that chapter the author considers the questions of which are related to occurrence of maintenance of former spouse, i.e. in what condition the obligation to maintain other former spouse shall arise. The author also analyzes two main basis of the maintenance duty which are the needs of former spouse and also the spouse's agreement for the maintenance duty. Finally the author analyzes the competition of maintenance claims.

In the second chapter the author focuses on the comparison of the Estonian legislation with the legislations of the other European countries in order to find out the differences and similarities in the legislations and also to find answers to the questions, is, compared to other European countries legislations, in Estonian legislation the interests of former spouse secured or not and hence the author has made some proposals to amend the Estonian regulation of maintenance of former spouse.

The author has made the following main conclusions in this thesis. General presumption of occurrence of maintenance duty in Estonia and also in European countries is the needs of claimant former spouse. In Estonia the needs may arise from the circumstances that the former spouse could not maintain him-/herself because of raising the child younger than three years or the inability to maintain him-/herself comes of her/his age or health condition. The precise criterias are not stipulated in law and ascertaining the needs is the duty of courts.

Also, when determining the needs of the creditor former spouse by the court, there is a necessity to determine the financial situation of both former spouses. Hence the court resolving the maintenance claim must value the interests of both parties, which is in accordance the essence of the general maintenance duty and also with the principle of the Constitution of Estonia that only the person who really is needy must get the maintenance. The same applies basically to most of other European countries.

It is recommendable that the spouses would conclude the maintenance agreement, because it may prevent the future disputes between former spouses and also in the author opinion it protects the interests of both spouses. That is because concluding of this agreement must be prove by the notary and notary has the obligation to explain the essence of this agreement. In Estonia it is possible to conclude the maintenance agreement only when spouses are married, but it is not possible after divorce. Also it is not clear in the Estonian legislation if it is

possible to conclude the agreement in the process of divorce. The author recommends that it is fair to stipulate literally in the law that the spouses could conclude the maintenance agreement also in the process of divorce and also after divorce. Otherwise it is the unnecessary restriction of the principle of the freedom of concluding contracts. In Europe there is different regulation about the maintenance agreement. In some countries it is possible to conclude that kind of agreement only when spouses are married or before marriage (in The Netherlands), in some other countries it is possible only after divorce or in the process of divorce (in Norway and France).

Finally the main rule in Europe and also in Estonia is that the minor child must have the maintenance in first rank. All other maintenance claims must follow and almost every regulation doesn't have the rule which protects the interests of former spouse. That means that the former spouse, if there is a competition of the maintenance claims, most probably miss out on the chance to have maintenance, even if there is real needs of that former spouse.

Kasutatud kirjanduse ja artiklite loetelu

1. Aasamets, M-L., Henberg, A. jt. Eesti sotsiaalõiguse kodifitseerimine: sotsiaalseadustiku üldosa analüüs. Tallinn 2009. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=48231/Sotsiaalseadustiku+%FCldosa+anal%FC%FCs_mai+2009.pdf (13.02.2013).
2. Beilfuss, C., G. CEFL'S Maintenance Principles: The Conditions for Maintenance. – K. Boele-Woelki (ed). Common Core and Better Law in European Family Law. Intersentia, 2005.
3. Boele-Woelki, K., Ferrand, F., jt. Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance Between Former Spouses. Intersentia, 2004.
4. Boele-Woelki, K., Braat, B. Marital Agreements and Private Autonomy in Netherland. - J. M. Scherpe (ed). Marital Agreements and Private Autonomy in Comparative Perspective. Oregon, 2012.
5. Cooke, E. Marital Property Agreements and the Work of the Law Commission for England and Wales. – K. Boele-Woelki, J. Miles, J. M. Scherpe (eds). The Future of Family Property in Europe. Intersentia, 2011.
6. Dethloff, N. Contracting in family law: A European perspective. – K. Boele-Woelki, J. Miles, J. M. Scherpe (eds). The Future of Family Property in Europe. Intersentia, 2011.
7. Dutta, A. Marital Agreements and Private Autonomy in Germany. – J. M. Scherpe (ed). Marital Agreements and Private Autonomy in Comparative Perspective. Oregon, 2012.
8. Ellman, I. M. The Theory of Alimony. – H. D. Krause (ed). Family Law. Volume II. Cohabitation, Marriage and Divorce. Dartmouth, 1992.
9. Ferrari, S. Marital Agreements and Private Autonomy in Austria. – J. M. Scherpe. Marital Agreements and Private Autonomy in Comparative Perspective. Oregon, 2012.
10. Godard, J., Henaff, G. France and the Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance Between Former Spouses. – E. Örucü, J. Mair (eds). Juxtaposing Legal Systems and the Principles of European Family Law on Divorce and Maintenance. Intersentia, 2007.
11. Göttig, T., Hallik, L., Uusen-Nacke, T. Divorce and Maintenance Between Former Spouses in Estonia and the CEFL Principles. – E. Örucü, J. Mair (eds). Juxtaposing

- Legal Systems and the Principles of European Family Law on Divorce and Maintenance. Intersentia, 2007.
12. Hallik, L. Lahutatud abikaasa ülalpidamine Eestis. – Juridica nr 5, 2008, lk 329-339.
 13. Jeppesen De Boer, C. G. Joint Parental Authority. a comparative legal study on the continuation of joint parental authority after divorce and the breakup of a relationship in Dutch and Danish law and the CEFL principles. Intersentia, 2008.
 14. Jänterä-Jareborg, M. Marital Agreements and Private Autonomy in Sweden. – J. M. Scherpe (ed). Marital Agreements and Private Autonomy in Comparative Perspective. Oregon, 2012.
 15. Kangas, U. Divorce System and Maintenance of Former Spouses in Scandinavian Countries. – E. Örucü, J. Mair (eds). Juxtaposing Legal Systems and the Principles of European Family Law on Divorce and Maintenance. Intersentia, 2007.
 16. Kudinaviciute-Michailoviene, I. Legal Regulation of Divorce in the Civil Code of the Republic of Lithuania As Compared to the CEFL Principles. – E. Örucü, J. Mair (eds). Juxtaposing Legal Systems and the Principles of European Family Law on Divorce and Maintenance. Intersentia, 2007.
 17. Lätt, P. ja Tuulik, T. Ülalpidamiskohustus ja elatise väljamõistmine. – MaksuMaksja nr 5, 2007. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/item.php?itemid=565> (12.02.2013).
 18. Pintens, W. Marital Agreements and Private Autonomy in France and Belgium. – J. M. Scherpe (ed). Marital Agreements and Private Autonomy in Comparative Perspective. Oregon, 2012.
 19. Probert, R. England and Wales Juxtaposed to the European Principles of Family Law. – E. Örucü, J. Mair (eds). Juxtaposing Legal Systems and the Principles of European Family Law on Divorce and Maintenance. Intersentia, 2007.
 20. Rešetar, B. The Link Between Child Maintenance and Contact. – K. Boele-Woelki, J. Miles, J. M. Scherpe (eds). The Future of Family Property in Europe. Intersentia, 2011.
 21. Saan, S. Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus. Magistritöö. Tallinn, 2008.
 22. Sagatys, G. The Pre-Harmonization Area: A Comparison of Lithuanian, Latvian and Estonian Child Maintenance Laws. – K. Boele-Woelki, J. Miles, J. M. Scherpe (eds). The Future of Family Property in Europe. Intersentia, 2011.

23. Smith, I. European divorce laws, divorce rates and their consequences. – A. W. Dnes, R. Rowthorn (eds). The Law and Economics of Marriage and Divorce. Cambridge, 2002.
24. Sörgjerd, C. Reconstructing Marriage. The Legal Status of Relationships in a Changing Society. Intersentia, 2012.
25. Örucü, E. Turkish Family Law Facing the Principles of European Family Law. – E. Örucü, J. Mair (eds). Juxtaposing Legal Systems and the Principles of European Family Law on Divorce and Maintenance. Intersentia, 2007.

Kasutatud kohtulahendite loetelu

26. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 16.11.2004.a otsus. Tsiviilasi nr 3-2-1-125-04.
27. Riigikohtu üldkogu 22.02.2005.a otsus. Tsiviilasi nr 3-2-1-73-04.
28. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 09.03.2005.a otsus. Tsiviilasi nr 3-2-1-7-05.
29. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 21.03.2007.a otsus. Tsiviilasi nr 3-2-1-3-07.
30. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 25.05.2011.a otsus. Tsiviilasi nr 3-2-1-37-11.
31. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 16.01.2013.a otsus. Tsiviilasi nr 3-2-1-159-12.
32. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13.03.2013.a otsus. Tsiviilasi nr 3-2-1-10-13.
33. Tallinna Ringkonnakohtu tsiviilkolleegiumi 21.03.2011.a otsus. Tsiviilasi nr 2-09-71705.
34. Tallinna Ringkonnakohtu tsiviilkolleegiumi 12.12.2011.a otsus. Tsiviilasi nr 2-10-6817.
35. Tallinna Ringkonnakohtu tsiviilkolleegiumi 28.06.2012.a otsus. Tsiviilasi nr 2-11-25706.
36. Harju maakohtu 21.06.2011. a otsus. Kohtuasi nr 2-10-46092.
37. Viru maakohtu 16.12.2011. a otsus. Kohtuasi nr 2-10-32978.

Kasutatud normatiivmaterjalide loetelu

38. Eesti Vabariigi põhiseadus. RT I 1992, 26, 349; RT I, 24.04.2011, 1.
39. Civil Code of the Republic of Lithuania. Available Online: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=404614 (15.05.2013).
40. Kehtetu perekonnaseadus. RT I 1994, 75, 1326. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/28709> (02.02.2013).

41. Notariaadiseadus. RT I 2000, 104, 684; RT I, 30.12.2010, 2.
42. Perekonnaseadus. RT I 2009, 60, 395; RT I, 27.06.2012, 4.
43. Saksamaa tsiviilseadustik. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p5222 (10.05.2013).
44. Sotsiaalhoolekande seadus. RT I 1995, 21, 323; RT I 18.04.2013, 2.
45. Tõestamiseadus. RT I 2001, 93, 564; RT I 2010, 38, 231.
46. Võlaõigusseadus. RT I 2001, 81, 487; RT I, 05.04.2013, 1.

Kasutatud internetiallikate loetelu

47. Abielude statistika. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=RV047&lang=2> (15.05.2013).
48. Perekonnaseaduse seletuskiri. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=72206f6e-0c5b-856a-84c7-b7e1c759e576& (12.02.2013).
49. *Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance Between Former Spouses*. Available Online: <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Principles-English.pdf> (15.05.2013).